TEATTERI-KORKEAKOULU

TAIDEYLIOPISTO

2016

OPINNÄYTETYÖ

Hankala näyttelijä

Feministinen puheenvuoro

FANNI NOROILA

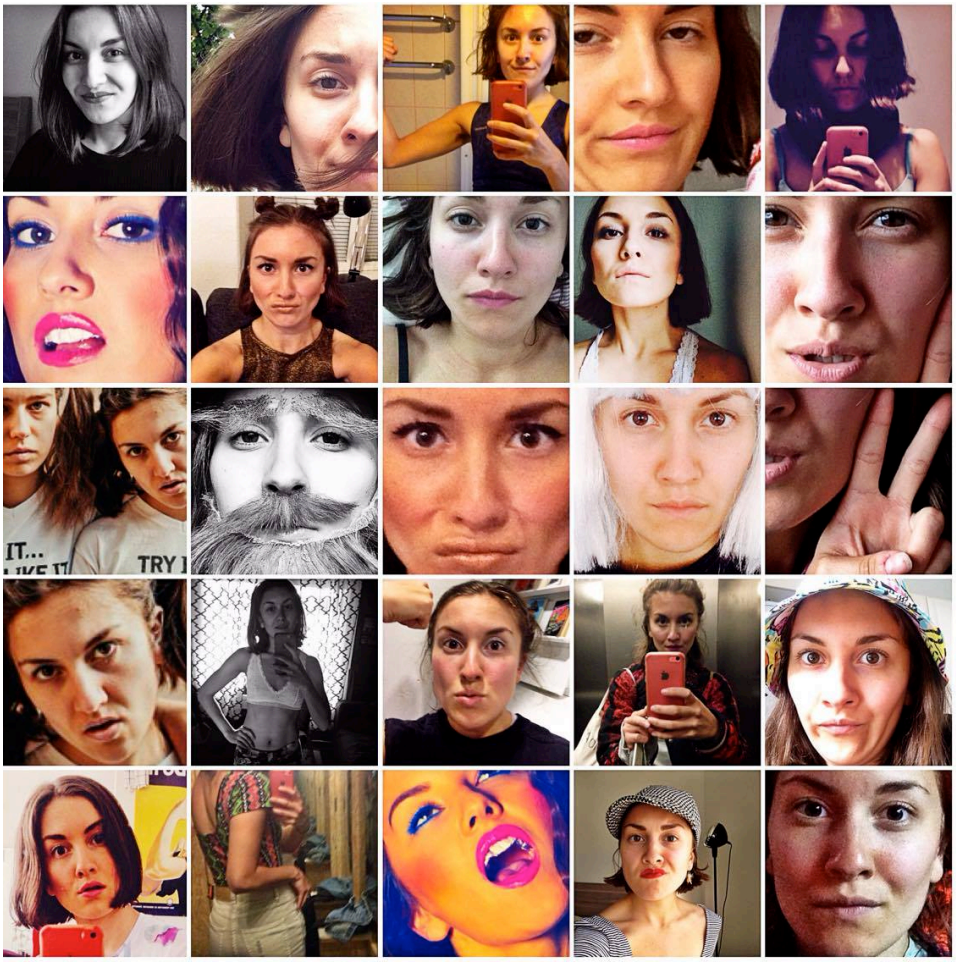

TEATTERI-KORKEAKOULU

TAIDEYLIOPISTO

2016

OPINNÄYTETYÖ

Hankala näyttelijä

Feministinen puheenvuoro

FANNI NOROILA

KOULUTUSOHJELMAN TAI MAISTERIOHJELMAN NIMI

TIIVISTELMÄ Päiväys: 1.4.2016

TEKIJÄ	KOULUTUS- TAI MAISTERIOHJELMA
Fanni Noroila	Näyttelijäntaiteen koulutusohjelma
KIRJALLISEN OSION NIMI	KIRJALLISEN TYÖN SIVUMÄÄRÄ (SIS. LIITTEET)
Hankala näyttelijä – feministinen puheenvuoro	81

TAITEELLISEN TYÖN NIMI

Anja-Eno ohjaus ja dramaturgia työryhmä, Fanni Noroila & Sonja Kuittinen
Taiteellinen osio on suoritettu TeaKissa ☒
Taiteellinen osio on suoritettu muualla (tekijänoikeuksista on sovittu) ☐

Kirjallisen osion/tutkielman saa julkaista avoimessa tietoverkossa. Lupa on ajallisesti rajoittamaton.	Kyllä ☒ Ei ☐	Opinnäytteen tiivistelmän saa julkaista avoimessa tietoverkossa. Lupa on ajallisesti rajoittamaton.	Kyllä ☒ Ei ☐

Kirjallinen opinnäytteeni on esiin astuminen, ulostulo, tilan ottaminen, puheenvuoro. Se on yritys ja hahmotelma, kurotus uuteen, unelmia. Pyrin avaamaan ajatteluani, sen prosessia häpeästä ja itseni pienentämisestä kohti olemista ilman ääriä. Teen jotain, mitä en ole aikaisemmin uskaltanut tehdä. Puhun ääneen. Minulla on asiaa.

Kirjoitan kategorioista, jotka hallitsevat maailmaa ja sitä kautta teatteria. Rakennamme niitä toinen toisillemme tiedostamattamme, mutta olemme myös paljolti ympäristön armoilla. Koen kategoriat raja-aitoina. Ne tekevät elämästä jollain tavalla käsitettävää ja hallittavaa - määritelmät antavat meille tukipisteitä maailmankaikkeuden äärettömyydessä - mutta samalla ne vievät meiltä vapautemme. Kun haluan purkaa kategorioita, minun on ensin puhuttava niistä, tehtävä ne näkyviksi. Sen jälkeen häivyttää ne merkityksettömiksi. Sukupuoli on niistä suurin ja mahtavin, ahtain ja ehdottomin.

Palaan työn alussa avainkokemukseen sukupuolittuneesta määrittelystä ensimmäisen vuoden laulutunnille, jossa opettaja tokaisee saavani äänelläni vain ”huoran rooleja”. Puran sen aiheuttamia hyvin kauaskantoisia tunteita, lukkoja ja tuolloin vielä nimetöntä ahdistusta. Kokemus toimii moottorina, joka avaa hiljalleen monikerroksista kerää kaksijakoisen sukupuolen ongelmallisuudesta, sitä ylläpitävistä rakenteista, niiden dikotomioista, normeista, vallasta, representaatioista, hierarkkisuudesta ja misogyniasta.

Työssäni kulkevat rinnakkain teoria ja käytäntö, feministinen kirjallisuus ja omat kokemukset. Pyhitän yhden kokonaisen luvun Judith Butlerin ajattelulle sukupuolen rakentumisesta, sen performatiivisuudesta, konstruktioista ja dekonstruktioista.

Kysyn, miten katsomme naista, miten katsomme miestä, mikä on naisellista, mikä miehekästä, mikä on minun paikkani ja tilani? Minkälaisia kuvia itsestäni näen ja toistan? Haastan myös lukijan kysymään itseltään samaa. Pohdin, voisiko taide olla rajoja rikkovaa, yhtä vahvempia kohtaamisia mahdollistavaa, sisälleen kutsuvaa eikä ulos sulkevaa, meitä yhdistävää eikä toiseuttavaa, valtarakenteita vavisuttavaa eikä vahvistavaa. Vaadin läpinäkyvyyttä, rakenteita tiedostavaa, sukupuolisensitiivistä keskustelua ja opetusta. Haluan teatteriin lisää moniäänisyyttä, pelottomuutta ja monipuolisempaa tekijyyttä. Teatterissa piilee valtava kapasiteetti, jota ei vielä käytetä.

Pitkällisen ympäröivän maailman pilkkomisen ja havainnoimisen jälkeen käännän katseeni itseeni, syvälle sisimpääni. Puhun masennuksestani, sen syistä ja seurauksista, ja siitä vapautumisesta. Pidän sairaskertomustani tärkeänä kategorioiden vahingollisuuden paljastavana elementtinä. On niin paljon oppeja oikeasta ja hyvästä, väärästä ja huonosta, että ne peittävät helposti melullaan sisäisen äänen ja tahdon. Kirjallinen opinnäytteeni on matka, joka vie minut lopulta olennaisen ääreen. Näen aavistuksen siitä, mitä minä olen, ja voin olla, en enää, mitä minun odotetaan olevan. Myötätunto ja läsnäolo - itselleni ja muille – ovat kaiken ydin.

ASIASANAT

Sukupuoli, feminismi, sukupuolisensitiivisyys, normikriittisyys, queer-teoria, representaatiot

SISÄLLYSLUETTELO

LUKUOHJE 9

ALUKSI 10

SUKUPUOLITTUNUT BULLSHIT ELI KOKEMUKSIA TYTÖTTELYSTÄ, HUORITTELUSTA JA ITSENSÄ PIENENTÄMISESTÄ 12

VALTAKULTTUUREISTA JA SEN KUVISTA 20

Ryhmä vs. Yksilö? 23

Pinnan alle: sosiaaliset konstruktiot 27

Itseluottamus 31

Tilan ottaminen 33

Kamerakurssi – esimerkki sukupuolisensitiivisyyden tarpeesta 35

TYYPITTELYN LOUKKU 41

Teatterin tilaisuus vapautua - take a chance on me 44

SANANEN RAISKAUSKULTTUURISTA, ÄÄNEN PITÄMISESTÄ JA TAITEEN AKTIVISMISTA 47

Aktivismi taiteen alustana 51

Keskustelu, jossa jäin ilman ääntä 54

Pään sisäinen dialogi 55

JUDITH BUTLER – SUKUPUOLEN RAKENTUMISESTA, PERFORMATIIVISUUDESTA JA VALLASTA 60

OMA KEHITYS – LEMMIKKINÄ MUSTA KOIRA 67

Miksi minä? 69

Hyväksyvä ja tiedostava läsnäolo 72

MANIFESTI / RAKASTAN RAKASTAN RAKASTAN 76

LÄHTEET 80

LUKUOHJE

Olen kirjoittanut opinnäytteen, joka kuvaa oman ajatteluni prosessia ja edelleen käynnissä olevaa, jatkuvaa prosessointia. Näkemykseni maailmasta ovat rakentuneet lukemalla, aistimalla, havainnoimalla, olemalla läsnä tässä ja nyt.

Työni sisältää paljon väitteitä, joiden ensisijainen tarkoitus ei ole provosoida - ne voivat silti joillekin olla ärsyttäviä ja kärkkäitä. Olen kuitenkin sitä mieltä, että itsereflektiivistä tekstiä kirjoittaessa lauseiden ei kuulukaan olla haileaa pesuvettä, vaan minun subjektiivinen kokemukseni. Jotkut samaistuvat, jotkut inhoavat.

En ole pyrkinyt löytämään jokaiselle havainnolleni tiettyä tieteellistä tai teoreettista lähdettä. Haluan alleviivata, että yksi tutkimuskohteistani on ollut oman älyllisen pohdintani näkyväksi tekeminen. Tekstin sisältö on jatkuvaa yritystä ymmärtää omaa paikkaani ja suhdetta muihin ympärilläni – siis taiteilijuuteni alustan pöyhimistä. Siksi olen antanut muodonkin olla ajatuksenvirtamainen, sinkoileva, lavea, mutta hetkittäin äärimmäisen tiivis. Niin kuin kameran objektiivi, se joko lähenee kohdettaan tai pyrkii saamaan siihen etäisyyttä. Kappaleiden sisällä aiheet syttyvät yhtäkkiä, hehkuvat ja haihtuvat pois samalla tavoin kuin ilmestyivätkin.

Olen siis tietoisesti jättänyt pois moneen lauseen edestä ja väleistä ilmaisut ”minun mielestäni”, ”minusta”, ”minulle”. Ne ovat turhia, kun nyt sinä, arvon lukija, tiedät, että en pyri kertomaan yleisiä totuuksia, vaan totuuksia omien linssieni läpi. En nosta itseäni muiden yläpuolelle. Nostan vain itseni esiin, annan ajatuksilleni tilan.

Tekstini ei ole kuuliainen tai kunnollinen. Se on sensuroimaton versio minusta, ajankuva, Fanni vuosimallia 2016.

ALUKSI

Mistä minä haluan kirjoittaa? Mistä minä haluan puhua? Keille minä haluan antaa äänen?
- Sorretuille, hiljaisille, surullisille, eksyneille- kysymyksille, ilman oikeita vastauksia.

Minä haluan puhua sukupuolesta, sen väkivaltaisuudesta. Siitä, että se on minun mielestäni pelkkä kulttuurimme tuote, struktuuri. Muotti, johon minut synnyttyäni työnnettiin. Sen muoto ei ole minun muotoni. Se tuntuu vieraalta, siihen mahtuminen tekee kipeää. En minä ole nainen, en ole. En oikea, en hyvä, en sallittu, en arvoinen, naiseuden arvoinen. En meidän tuntemamme naiseuden. En minä ole mieskään, en ole kova, päättäjä, dynaaminen, aktiivinen tai johtaja-ominaisuuksien kyllästämä.
Minä en ole tyttö, enkä poika, en mies tai nainen. Tai ehkä olenkin, joka kadun mies ja nainen. Kissa. Kaktus. Kirja, sumu ja muisto. Mitä jos olenkin kaikkea sitä? Saanko siihen luvan? Tarvitsenko jonkun lupaa? Kuka minuudestani päättää? Miksi minua pelottaa?

Haluan siis puhua minusta. Maailmalle naisnäyttelijä, itselleni kaikkea muuta. Itselleni määrittelemätön ja loputon.
Kehossani ja mielessäni on alituinen liike. Tänään tunsin olevani omassa kolossani kuin pieni eläin, muusta maailmasta erossa, ehkäpä jopa turvassa, mutta ennen kaikkea yksin. Äinen. Huomenna olen jo joku toinen. Tai enemmänkin jotain toista.

Uskon, että jokaisen sisällä on kapasiteetti, joka on ääretön. Se on avaruus. Kun kuvittelen sisälleni galaksit, tähdet, eksoplaneetat ja kuut, olen hetken peloton. Kun uskon siihen, ei minun tarvitse kysyä niin paljon. Minä tiedän.

Minä tiedän, että en edes tiedä kaikkea, mihin pystyn. Se rauhoittaa. Minussa on olemassa asioita, joita ei ole vielä olemassa.

Siksi se, että minut on saatu joskus luulemaan, että minuudellani on jokin otsikko kuten; nainen tai tyttö, sattuu. Se satuttaa ja shokeeraa, että joskus olen ollut niin sokea. Uskonut sokeasti määrittelijöihin. Enää en usko. Enkä aio pysyä hiljaa.

Mitä minä olen? Mitä minä näyttelijänä haluan tuottaa ja toistaa? Mille annan kuvan, kelle annan tilan?

SUKUPUOLITTUNUT BULLSHIT ELI KOKEMUKSIA TYTÖTTELYSTÄ, HUORITTELUSTA JA ITSENSÄ PIENENTÄMISESTÄ

Syyskuu 2011. Olin juuri aloittanut Teatterikorkeakoulun, ja muistan odottaneeni suuren ja mahtavan talon neljännen kerroksen musiikkiluokkien edessä pikkulintu rintalastan alla väpättäen. Ensimmäinen laulutunti saa kai luvankin kanssa jännittää. Oven vieressä on kuin houkuttelevaksi kurkistusaukoksi jätetty lasikaistale, jonka läpi näen luokkatoverini rentoutuneen oloista suun aukomista. Laulunopettaja hakkaa pianoa hieman kömpelösti, mutta katkeamatta; Selvästi tunnilla on päästy jo tulkitsemaan kokonaista kappaletta. Kello lyö jo hieman yliaikaa, ja opettaja viittookin minua laulun loputtua luokkaan. Avaan oven kädet hioten, hermostuneesti nauraen ja esittäytyen uudelle pedagogille. Laulajalle otetaan läpsystä vaihto.

Minä olen tykännyt laulaa aina. Meidän perheessämme kävi lasten iloksi hammaskeiju, joulupukki ja kaiken nähnyt tutti heitettiin metsän oraville. Sen tein 2-vuotiaana pitkien ikäväitkujen jälkeen, ja kyllä kannatti. Oravat palkitsivat taistelun ruhtinaallisesti: Takapihan puiden juurelta löytyi uskomattoman hieno, neonpinkki leikkimikrofoni, jossa oli erikoisominaisuutena kaiku. Ihan melkein kuin oikea, mikä ihmeellinen aarre! Mikrofoni vei pienen ihmisen tähtiin ja takaisin, laajensi mieltä ja unelmia. Se kädessä lauloin ja esiinnyin minkä ehdin, keimailin peilille, kameroille ja vieraille prinsessamekossa ja merirosvohatussa.

Kaikissa ysärikotivideoissa minä laulan. Kaikissa koulujuhlissa minä lauloin, ja jos lauluhimo iski koulujuhlasuvantoon, juhlat pistettiin pystyyn itse. Kouluikäisenä en kuitenkaan ollut enää mikään sooloartisti, vaan laulaminen oli hauskempaa jengillä, silloin jännitti vähemmän ja stemmojen harmoniat

värisivät ihanasti kehossa. Perustimme pikkusiskon ja kahden sielunsiskon kanssa bändin, joka tulkitsi tunteitaan siansaksaksi. Isät ja varaisät soittivat bändissä, ja me nautiskeltiin (tällä kertaa oikeisiin) mikkeihin teatterileireillä mitä mieleen juolahti. Vedimme sujuvasti rumbaa, punkkia, progea ja bossanovaa. Musiikissa oli jotain hullaannuttavaa, vapauttavaa, se virtasi selittämättömästi tunteisiin. Siinä ei ollut rajoja.

Koko tämä historia myllertää minussa, kun elämäni ensimmäinen laulutunti on juuri alkamassa. Aloitamme yksinkertaisilla ääniharjoituksilla, tai näin ainakin opettaja ne minulle esittelee. Hän tekee eteen erilaisia pärinöitä, äng-liukuja, yllyttää maukumaan kuin kissa – minä yritän sinnitellä perässä. Ei tunnu helpolta, mutta tarvitseeko ensimmäisellä kerralla tuntuakaan. Lopulta otamme pätkän laulua, jonka olen tuonut mukanani. Aloitan, en pääse loppuun asti. Tunnen häpeän kuuman, tahmean aallon vyöryvän kehooni, vetävän minut uppeluksiin, josta en pääse vetämään happea. Pyristelystä tulee hetkessä vallitseva olotila pitkäksikin aikaa.

”Tuolla äänellä saat vain huoran rooleja.”

Tämä lause on kulkenut mukanani nyt viisi vuotta. Se nosti ensikuulemalta kyyneleet silmiin, jätti kummallisen olon sisuksiin, nimeltään ehkä onttous, tyhjyys, lamaannus, mutta samaan aikaan aivan valtavan paineen ahdistelemaan palleaa. Kesti hetken aikaa ottaa lauseen infotasoa sisään; Siis minulle, 18-vuotiaalle näyttelijäopiskelijalle sanottiin, että minulla on huoran ääni. Että oma on valintani, teenkö kovasti töitä sen eteen, että kukahan nyt suoraan sanottuna huoran rooleja haluaa koko elämänsä tehdä, että kehittyä pystyy, mutta työtä on paljon.

Siinä hetkessä katosi musiikista ilo, vapautuneisuus ja hurma.

Tilanne oli siis se, että minulla oli käheä ääni, joka johtui liiallisesta paineesta, äänihuulten laiskuudesta, ja loppujen lopuksi foniatrikäynnin jälkeen

todetusta, pienestä äänihuulien limakalvon paksuuntumasta. Kansankielessä tästä käytetään nimitystä kyhmy, joka kuulostaa paljon fataalimmalta kuin se todellisuudessa onkaan. Ensimmäisen kerran elämässäni sain kuulla, että ääneni on ongelmallinen. Ensimmäinen saamani palaute alensi ääneni arvon huoran tasolle.

Tässä hetkessä, 23-vuotiaana näyttelijäopiskelijana, tuo lause tuntuu edelleen kivuliaalta, mutta eri syistä. Nyt pystyn tarkastelemaan lausetta analyyttisesti, ja liittämään sen laulunopettajaa ja minua suurempaan kontekstiin. Lause satuttaa eniten siksi, että se yksinkertaisesti paljastaa niin valtavasti alamme seksismiä sekä sukupuolittuneita rakenteita, jotka ovat vahingoittavia ja rajoittavia. Niitä on vaikea tunnistaa. Ne ohjaavat meidän kaikkien tekemisiä. Ne jättävät pökerryttävän hailakan olon sille, joka joutuu ottamaan niitä vastaan, kantamaan niitä tiedostamattaan vailla ymmärrystä taakkansa syistä ja seurauksista. Minua on seurannut pitkään tällainen selittämätön ahdistus: Häpeä ja siitä kumpuava huonommuuden tunne, joiden alkuperä on alkanut vasta hiljalleen kirkastua. Nämä kaksi syöpäläistä ovat yhdessä cocktail, joka imee tasaisen tappavasti ihmisestä ilon.

Kommentti on ennen kaikkea kategorisoiva. Se palauttaa minut omasta polarisoimattomasta todellisuudestani maan pinnalle.
Ensimmäinen herätys: Minä olen nainen.
Toinen herätys: Nainen on aina ennen kaikkea nainen.
Kolmas herätys: Nainen on myös lavalla määritelty sukupuolensa kautta esimerkiksi vaimona, äitinä tai huorana. Joskus jopa niin härskisti, että roolihahmon nimi on suoraviivaisesti Kirjailijan vaimo tai Tyttö tai Huora.

Stereotyyppisessä maailmassa Tyttöys on hentoa ja viatonta, pientä ja naiivia, naiseutta nupullaan. Vaimous ja äiteys edustavat onnistunutta, täyttynyttä naiseutta, huora taas lähinnä vastakohtaa näille lainsuojattomuudellaan, esimerkkinä tottelemattomuudesta. Huora on epäonnistunut täyttämään paikkansa yhteiskunnassa, ja on alistettu, toki myös alentanut itsensä,

pelkäksi halun objektiksi, myyntilihaksi. Yleensä huorat esitetään yliseksuaalisina ja räävittöminä, jopa dynaamisina ja aggressiivisina– mutta he ovat silti ”pelkkiä huoria” pörrötukkineen ja verkkosukkineen. (Huora on myös yleiskielessä hyvin tavallinen haukkumasana naiselle. Jokainen nainen on saanut joskus kuulla olevansa huora. Tällöin hän on luultavimmin joko ärsyttänyt tekemisillään, provosoinut, osoittanut mieltään, ollut normikriittinen tai muuten vain ottanut olemuksellaan ja teoillaan tilaa. Minä olen kuullut olevani huora ensimmäisen kerran ala-asteella, toki olen myös itse huoritellut muiden mukana äänekkäitä ja itsevarmoja tyttöjä. Se tuntuu nyt todella pahalta.)
Naisia kaikissa tapauksissa yhdistää tietynlainen yksinkertaisuus tai yksiulotteisuus: ominaisuuksia ei ole monia, ja nekin useimmiten suhteessa mieheen.

Yllättävätkö nämä enää ketään? Kuulostavatko ne aikansa nähneiltä ja eläneiltä? Tämän kaiken kuitenkin sisältää yksinkertainen käheästä äänestä viivan vetäminen huoruuteen. Käheä → ruma → kelpaamaton → huora. 18-vuotiaalle, tässä tilanteessa naiseksi määritellyksi, mutta itselleni ihmiselle, tämä kaikki tarkoittaa minuutta. Minä en tällaisena kelpaa. En ole hyväksytty. Minusta ei ole representaatiota. Sitähän representaatiot tekevät; luovat yleisesti hyväksyttyjä tapoja olla ihminen.
Onko minua edes olemassa?

Ongelma on sukupuolien absoluuttisuus ja itsestäänselvyys. Niitä ei kyseenalaisteta, ne ovat aina läsnä määrittelemässä hahmoja ja niiden suhteita lähinnä heteronormatiivin kautta. (Eli sen, että tytöt tykkää pojista, pojat tykkää tytöistä, ja kun ne on kimpassa, maailmassa on taas järjestys) Jopa lastenohjelmien eläinhahmoilla täytyy olla sukupuolta merkkaavat pitkät silmäripset tai mukana epäkäytännöllisesti roikkuva käsilaukku. Lapsille suunnatut tuotteet ovat aurinkolaseista leluosastolle tarkasti suunnattu tytöille ja pojille. Samat, väsyneet kliseet vaaleanpunaisesta – ja sinisestä jyllääväät edelleen. Eräs keski-ikäistynyt, valkoinen, heteromiesohjaaja (jos

tälle linjalle lähdetään) totesi minulle kerran sivumennen, että tulen seuraavat 30 vuotta esittämään pikkutytön rooleja. Näköalaton tyyppiroolittaminen on jokaisen laitosteatterilaisen latteaa arkipäivää.

Homoseksuaalisuuden esittäminen on usein marginalisoivaa: homous on hahmolle ongelma, este, naurunalaista tai johtava ominaisuus, joka erottaa hänet muista hahmoista. Valtavirrassa harvemmin näkee homoseksuaalisuutta ilman, että sitä merkataan ja toiseutetaan. Muun muassa ranskalainen feministifilosofi Simone de Beauvoir (1908-1986) ja palestiinalaisyhdysvaltalainen kirjailijateoreetikko Edward Said (1935-2003) ovat käyttäneet teorioissaan toiseuden käsitettä. Lapin naistutkimusyksikön opintojakson *Pohjoistuulia – sukupuolesta ja marginaaleista* -nettimateriaali selittää käsitettä seuraavasti:

”Toiseudella viitataan tilaan, johon yksilö tai ryhmä asetetaan suhteessa toista määrittelevään, määrittelyoikeuden omistavaan ryhmään. Samalla tavalla kuin marginaali on olemassa vain suhteessa keskustaan, on toinen olemassa vain erona määrittelijästä. Toiseuden tutkimus on ollut alistettujen ryhmien, kuten naisten, tummaihoisten, vääräuskoisten tai homoseksuaalien tutkimusta, ja eri traditioissa toiseutta on lähestytty eri tavoin. Käsitteellä tarkoitetaan yleensä jotain ”normaalista” poikkeavaa ja erilaista, ja sillä viitataan niin sosiaaliseen syrjäytymiseen kuin etnisen eron määrittämään asemaankin. (Ks. esim. Kaartinen 2004)” (http://ktk.ulapland.fi/pohjoistuulia/toiseus.htm. 2006)

Seuraavaksi voitaisiin kysyä, mitä haittaa tästä on? Onko esimerkiksi tyyppiroolittaminen aina pahasta? Miksi minä jaksan ”motkottaa” sukupuolesta? Mikä tekee siitä vaarallista? Palaan aiheeseen myöhemmin työssäni, mutta lyhyesti ilmaistuna; Minun mielestäni nämä ovat tekijöitä, jotka evääväät taiteen mahdollisuudet entistä vahvempiin kohtaamisiin, ymmärryksen ja tajunnan tiloihin yhteisöissä. Ihmiset repiytyvät toisistaan erilleen, kun välillämme olevia eroja korostetaan, esittämällä ne ehdottomina,

ikuisina. Samalla se jättää ulkopuolelle ne ihmiset, jotka eivät sovi luotuihin normeihin, eivätkä löydä itsestään kuin tietynlaisia, kapeita representaatioita. Se syrjäyttää, masentaa, tappaa.

Minulle taide olisi suorastaan ihmeitä todeksi tekevä väylä tuottaa samuuden kokemuksia omia napoja tuijottavassa ja erinapaisessa maailmassamme. Samuudella en tarkoita samanlaisuutta; Samanlaisuuden minä käsitän tasapäistämisenä ja erojen kitkemisenä, normalisoimisena. Samuus meidän välillämme on nimenomaan ymmärrys siitä, että olennot ovat kaikki erilaisia, muuttuvia ja minuutemme alituisessa liikkeessä. Identiteettimme ovat eläviä ja monia. Kaikista sykähdyttävimmät hetket taiteen äärellä olen kokenut sellaisissa esityksissä, joissa olen kadottanut omat ääriviivani ja määreeni, saanut luvan olla kaikkea. Olen ollut sama muun yleisön ja esityksen kanssa, kuitenkin tärkeä yksilönä. Liekö yllätys, että ne esitykset eivät olet perustuneet perinteisiin narraatioihin tai esityskonventioihin. Ne esitykset ovat jo itsessään repineet itsensä otsikoiden alta - Olleet erilaisia ja erottuvia, jotta vihdoin kohtaisimme väistämättömän samuutemme.

Kategorioiden osoittelu ja toiseuttaminen alkoi minun kohdallani jo Teatterikorkeakoulusta – siis paikassa, jossa juuri näitä rakenteita olisi mahdollista rakentaa uudelleen. Teatterikorkeakoulun pitäisi olla paikka, jossa kyseenalaistettaisiin kaikki olemassa oleva ja unelmoitaisiin vielä olemattomasta. Opetuksessa pitäisi painottaa sitä, miten taide voi luoda ja luokin todellisuuksia; Jokainen näyttämölle tuotu teko tai kuva joko luo uutta tai vahvistaa vanhaa rakennetta. Se on aina suhteessa vallalla olevaan. Taitelijan ensisijainen tehtävä on tiedostaa se, sen jälkeen päättää oma suhteensa siihen. Minun teesini: Once you've seen it, you can not unsee it.

Olen pohtinut paljon, miten runsaasti vedän mukaan tähän työhöni feminististä teoriaa sukupuolentutkimuksen saralta. Toisaalta, haluaisin kovasti saada tukea omien kokemuksieni vahvistamiseksi, mutta toisaalta en haluaisi vain referoida minua viisaampien ajattelijoiden tutkimustietoa ja

ideoita. Samalla minusta tuntuu, että jos nostan esiin yhden näkökulman, minun pitäisi nostaa viisi lisää, että kokonaiskuva, konteksti, historia ja tämä hetki kirkastuisivat lukijalle, jolla ei ole tietoa aiheesta niin laajalti. Mutta koska työni ei ole sukupuolentutkimusta, vaan oman kokemuksen hahmotusta, annan itselleni luvan olla stressaamatta. Pidän mukanani muutamia otteita kirjallisuudesta ja teoriasta, ne toimivat ns. vertaistukena. En ole yksin. Kokemukseni on tärkeä. Henkilökohtainen on poliittista.

Yhdysvaltalainen filosofi ja feministinen teoreetikko Judith Butler hahmotteli sukupuolen problematiikkaa vuonna 1990 julkaistussa, tunnetuimmassa teoksessaan *Hankala sukupuoli* (Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity). Hänen teoriansa nojaa ajatukseen sukupuolen performatiivisuudesta; naiseus ja mieheys perustuvat säännönalaiseen järjestelmään tavoista, eleistä, rituaaleista, valtasuhteista ja statuksista. Sukupuolta voi siis hänen mukaansa esittää matkimalla ja toistamalla kulttuuristamme opittuja normalisoituneita eleistöjä. Butlerin ajattelussa alkuperäistä sukupuolta ei ole, vaan se on tehty. Hän häivyttää myös biologisen sukupuolen merkitystä, jonka kaksijakoisuuden kokee keinotekoisena. Teoria on niin radikaali, että se avasi kokonaisen uuden feministisen teorian suunnan: queer-teoria. Tästä puhutaan feminismin kolmantena aaltona. Queer viittaa sanana outoon, kummalliseen, kieroon, pervoon. Queer-teoria – ja tutkimus on aina ehdottoman normikriittistä, ja pyrkii purkamaan vallitsevia vallan rakenteita. Se tutkii, mikä on normaalia ja kysyy, miksi se on normaalia. Sen tavoite on muutos.

Tartuin juuri Judith Butlerin teoriaan siksi, että koen ajatteluni kulkeneen omaa töyssyistä tietään samoihin johtopäätöksiin, joihin Butler aikoinaan filosofiassaan kiinnittyi. Kun ensimmäisen kerran luin sukupuolen performatiivisuudesta, oma maailmankuvani ja käsitykseni todellisuuksista olivat sellaisessa pisteessä, että pystyin vain nyökyttelemään rivien mukana. En kokenut mitään suurta ahaa-elämystä, lähinnä vain täyttymyksen tunnetta kaiken kaoottisen itsetutkiskelun keskellä. On uskomattoman voimauttavaa

lukea omia sinkoilevia ajatuksiaan, vaikeasti sanallistettavia, monitasoisia tuntemuksia, tarkasti järjesteltynä, kirkkaana teoriana. Vaikka haluaisin olla kriittinen kaikkia struktuureja kohtaan, selvästi tieteen viitekehyksessä tarjotut, samaistuttavat ajatukset antavat jonkin erityisen tyydytyksen. Tiede on valtaa. Butler väittää vahvasti, hänessä on jotain ihailtavan ehdotonta ja suoraviivaista – vaikkakin hänen teoriansa ja halunsa purkaa sukupuolen käsitteitä avaa äärettömän mahdollisuuksien maailman, todellisuudet ilman rajoja.

Ihailen Butleria. Hänen suoraselkäisyyttään, pitelemättömyyttään. Hänen ajattelunsa on vielä tänäkin päivänä, n. 25 vuotta Hankalan sukupuolen julkaisun jälkeen, vallankumouksellista. Kriittinen katse ja sen takana suoraselkäisesti seisominen ovat hirvittävän haastavia toteuttaa käytännössä, varsinkin ympäristöissä, jotka eivät painota normikriittisyyden tärkeyttä. Teatterikorkeakoulu ei ole sellainen paikka minulle. Omat feministiset ajatukseni ovat alkaneet syntyä ja muovaantua aivan jossain muualla.

Siksi haluankin nyt kirjoittaa minun näköiseni opinnäytteen, tehdä feministisen teon. Haluan alkaa hahmotella itselleni tulevaisuutta, johon haluan uskoa - tulevaisuutta, joka loisi toivoa eikä pelottaisi. Ennen kun voi edetä, on käsiteltävä vanhat vaivat pois. Upottaudun siis niihin kuuluisiin, traumoihin. Haluan anastaa itselleni oikeuden olla juuri niin ankea ja herkkänahkainen kuin tarvittaessa olen, juuri niin viileä ja suora kuin pystyn. En kanna mukanani muiden mahdollisia reaktioita, en pelkää satuttamista. Vain kivun kohtaaminen voi viedä kohti valoa ja keveyttä. Nyt mennään!

VALTAKULTTUUREISTA JA SEN KUVISTA

Kun aiheenani on sukupuoliroolit, niihin liittyvä seksismi, stereotypiat ja niiden vahvistaminen teatterissa, tiedän olevani tulenaralla alueella. Jos jokin tässä maailmassa provosoi, niin tuttuun ja turvalliseen kajoaminen, yleisen järjestyksen, kulttuurimme tukipilarien horjuttaminen tekee juuri sitä. Siitä tulee epämukava ja turvaton olo, eikä pelko ole mukava seuralainen.

Yksi kulttuurien muodostumisen tärkeimmistä pyrkimyksistä on määritellä, mikä on oikeaa ja normaalia, mikä edistää yhteisön yhteenkuuluvuutta ja ymmärrystä etiikasta sekä mitkä normit ja tavat määrittelevät hyväksyttävää toimintaa. Kulttuureja muodostuu kulttuurien sisälle, elän näin ollen monessa mikrokulttuurissa samaan aikaan, jotka ovat suhteessa toisiinsa. Olen osa länsimaista kulttuuria, suomalaista (evankelisluterilaista) kulttuuria, helsinkiläistä kaupunkikulttuuria, Teatterikorkeakoulun kulttuuria, vuosikurssini kulttuuria, perheeni kulttuuria ja parisuhteeni kulttuuria. Kulttuurien pohjalta ihminen rakentaa arvonsa ja maailmankuvansa.

Voisin pilkkoa mainittuja kulttuureja hyvinkin kliseisesti, miten niistä ”yleisesti” ajatellaan. Mutta koska yleinen löytyy Wikipediasta eikä sen takia ole minulle kovinkaan kiinnostavaa, yritän hahmottaa omaa suhdettani näihin. Se samalla valottaa minun arvomaailmaani, jota olen kaiken tämän ristitulessa vihdoinkin alkanut löytää.

Länsimainen kulttuuri on minulle valkoista ylivaltaa, herruutta, usko sen ylivertaisuuteen. Se on vuosituhansien sotimista ja mesoamista, alueiden valloittamista, luonnonrikkauksien tuhoamista, alkuperäiskansojen kansanmurhia, tarvetta todistella, tarvetta olla suurin, ja kaiken huipuksi kapitalismi: muovilautat meressä, tuotantokoneet tehonavetoissa, öljysodat hiekkakentillä. Haluamme ajatella olevamme suurten filosofien, sotasankarien ja sivistyksen lapsia (nämä kaikki ovat valkoisia miehiä tai

näiden aikaansaannoksia), mutta minulle se sivistys näyttäytyy enemmän oikeutuksena orjuuttamiseen. Se, jolla raha on, päättäköön. Länsimaisen kulttuurin tukipilareita ovat kristilliset arvot, miehen ja naisen avioliitto, luokat sekä työnteon ja tehokkuuden alituinen paine. Kaikkia elollisia eivät koske samat säännöt. Käsitys miesten ja naisten paikasta on edelleen perinteinen, siis perinne: mies johtaa, nainen hoitaa kodin. Kulttuurin esikuvat ja vallanpitäjät ovat miehiä, ja perusta melkoisen misogyyninen: Aristoteleen mukaan naiset ovat epätäydellisiä miehiä.

Kysymys suomalaisuudesta on enemmän kuin ajan hermolla, ja sille pystyn antamaan joko idealistisen tai toivottoman pohdinnan. Pyrin löytämään jonkinlaisen kaistan, jossa yhdistelen kumpaakin visiota.

Mielestäni suomalaisuutta on ohjannut suuri hiljaisuuden sietämisen ja siitä nauttimisen taito. Rakastan aamuista, yksimielistä hiiskumattomuutta raitiovaunussa. Rakastan vaeltavia katseita kuntosalin pukuhuoneessa. Pidän rauhasta ja yksityisyydestä, luvasta hautautua kotisohvalle lauantai-iltana. Hiljaisuus on kuitenkin usein myös sukua puuttumattomuudelle ja konfliktin pakoilulle. Samalla olemme nöyriä ja häpeällisiä, kunnioitamme ”muiden asioita”, toisaalta humaltuneena oikeinkin reippaita ja rivoja. Suunnattoman ylpeitä osaamme olla silloin, kun pieni Suomemme saa jonkinlaisia meriittejä. Isänmaallisuus vuosittaisten urheilukisojen yhteydessä tarttuu myös minuun häkellyttävällä tavalla. Jääkiekko on suurin ja mahtavin. Suomen pojat edustavat, ja kansa kannustaa. Kalja virtaa ja maalilaulut soivat. Tunnen oikeastaan aika pistävää kateutta, kun tajuan, että minä en koskaan voi sukupuoleni takia olla Puljujärven ja kumppaneiden kaltainen sankari, en voi suorassa lähetyksessä nostella pokaalia ja laulaa ”Poika saunoo”, kun koko Suomi herkistyy kerääntyneenä ruutujen äärelle.

Sallittu ylpeys on kuitenkin vain kollektiivista, omista onnistumista ei kannata pitää meteliä. Tai erottua muutenkaan yleisestä mielipiteestä.

Alle 20-vuotiaiden jääkiekon maailmanmestaruuskisojen palkintojenjaossa kulminoitui sitkeä sukupuoliajattelu: Miehet toimivat, ja taustalla nätit tytöt kannattelevat mitalitarjottimia hymy naamalla, joka alkaa varmasti vartin jälkeen tekemään kipeää.
Tosin, ei ole mitenkään perinteisen suomalaista tehdä naisesta toimeton esine. Suomessa nainen on usein tehnyt myös ns. miehen työt, varsinkin sodan aikana, puhumattakaan varhaisesta suffragettiliikkeen työstä naisten äänioikeuden puolesta.

Mutta silti, tämä tuotteistettu ja seksualisoitu naiseus on sitkeästi saatu ujutettua myös suomalaisuuteen: Onhan meillä missikilpailutkin olleet jo pitkään hyvin elävä organisaatio. Evankelisluterilaisuus on kahlinnut naisen kotiin avioliiton myötä, ja edelleen naisen työtä arvostetaan vähemmän, kun rehellisiä palkkatilastoja tarkastelee. Evankelisluterilaisuutta hallitsee heteronormatiivisuuden ajatus pyhästä avioliitosta naisen ja miehen välillä. Se myös erottaa sukupuolet jo alun alkaen selkeästi toisistaan Aatamina ja Eevana, ja tekee siitä hyvin ehdottoman, jumalallisen totuuden.

Suomalainen mies käsitetään kliseisesti jurona, joka suuntaa tunteensa suoraviivaiseen toimintaan. Tässä ajassa vihan tunteen ilmaisu on kuitenkin miehelle hyvin sallittua, erityisesti netissä. Sekin toisaalta on tulkittavissa juroutena: kykenemättömyytenä puhua todellisista tunteista, joita yritetään peittää aggressiolla. Mies haavoittuvaisena avautumassa, kuolemanpelostaan, uhatuksi tulemisestaan, huolestaan, pienuuden tunteestaan ja eksistentiaalisesta kriisistään muun kuin maskuliinisen uhon kautta, ei ole kulttuurimme kuvastoa. Onko se minkään kulttuurin kuvastoa? Onko missään miehen lupa olla avuton olematta naurunalainen? Miksi ylipäätänsä näemme kovuuden vahvuutena ja pehmeyden heikkoutena?

Helsinkiläinen kulttuuri on kukkaansa puhkeavaa kaupunkikulttuuria, joka sallii moninaisuuden ja moniäänisyyden, monien kulttuurien rinnakkaiselon. Täällä voi elää vegaanina, muslimina, perussuomalaisena, homoseksuaalina,

suomenruotsalaisena tai feministinä löytämällä omat yhteisönsä. Kansalaisaktiivisuus on nostanut päätään niin, että uudet pop up -tapahtumat, underground-klubit, yhteissaunat ja katufestarit toimivat kohtaamispaikkoina kaupunkilaisille, tiloina todellisuuksien sekoittumiselle. Alakulttuurit elävät. Koen asuvani kuplassa, jolla olisi mahdollisuudet kehittyä Berliinin kaltaiseksi, vapautumisen mekaksi.

Ryhmä vs. Yksilö?

Koulutuksesta puhuminen on problemaattista, sillä koen tavallaan, että tietoni on vanhentunutta. En voi puhua kuin omasta koulutuksestani. Jopa vuotta myöhemmin opinnot aloittaneiden opiskelijoiden kanssa käydyt keskustelut ovat valaisseet minulle, että oma koulutukseni on aivan eri kuin heidän. En voi kuitenkaan laajentaa työtäni enää enempää siihen, miten alemmat vuosikurssit ovat koulunsa kokeneet. Perehdyn analysoimaan vain sitä, mitä itse olen itseeni imenyt, ja mitä se minulle nyt kertoo. Teatterikorkeakoulun ja vuosikurssini kulttuurit ovat toisiinsa vahvasti sidoksissa. Nämä taas ovat elimellisessä suhteessa Suomen teatterikentän liikehdintään.

Lähtökohtaisestikin monta maailmaa kohtaa paikassa, jonne on tullut kaksitoista eri ikäistä ihmistä tavoittelemaan unelmiaan, ympäri Suomen, erilaisella kokemuspohjalla varustettuna. Heidän maailmankuvansa voivat olla hyvin monenlaisia. TeaK painottaa ryhmää ja ryhmäytymistä. Tärkeää on, että ryhmä toimii yhdessä, ja sen jäsenet oppivat luottamaan toisiinsa hyvinkin kollektiivisessa opetuksessa. Ryhmän tarpeet menevät yksilön tarpeiden edelle. Tässä mallissa oppii kärsivällisyyttä, mutta myös pienentämään itseään, jos ryhmän tarpeet ja yleinen konsensus eivät täsmää omien kanssa. Tämä on tuntunut vahvalta moottorilta meidän vuosikurssimme kesken muodostuneessa kulttuurissa. Hyvä yleismeininki ja fiilis ovat tärkeitä, se, että kaikki haluavat viettää toistensa kanssa aikaa. Hyvä me, hyvä meidän jengi! Pinnan alle on jätetty kuplimaan asioita, joita ei olla

koskaan uskallettu kohdata avoimena konfliktina. Meitä ei ole myöskään työnnetty siihen suuntaan. Tuntuu, että kurssien purkutilaisuuksissa on yritetty tukahduttaa soraäänet ja oikeasti tärkeät kritiikit. Kun kerran esitimme mielipiteemme ohjaavien opettajien epärakentavasta tavasta antaa palautetta, saimme kuittauksen: ”No, mutta kentällä on asiat vieläkin pahemmin.”

Olen ihaillen seurannut samana vuonna aloittaneiden ruotsinkielisten porukkaa. He uskaltavat haastaa itseään ja toisiaan, kyseenalaistavat ja riitelevät niin, että vuodet ovat olleet raskaita, mutta hitsanneet heidät hyvin yhdessä töitä tekeväksi ryhmäksi. Heidän koulutuksensa on korostanut yksilön omaa ajattelua muun muassa vuosittaisella *Eget Arbete* -projektilla, jolloin opiskelijan on täytynyt valmistaa esitys itsenäisesti haluamallaan tavalla.

Ruotsinkielisen näyttelijäntaiteen laitoksen tekemisen kulttuuri on myös analyyttisempi kuin meidän omamme. Minä en ole koulutukseni aikana viettänyt kovinkaan pitkiä aikoja takamus tuoliin hitsaantuen, tekstistä keskustellen tai sen tasoja teoreettisesti tulkiten. Meitä on opetettu tekemään, ja miettimään sitten, mitä tulikaan tehtyä. Rationaalisen ja älyllistävän mielen taltuttaminen on ollut improvisaatioharjoitteiden tärkeimpiä päämääriä. Tämä ei ole arkea rinnakkaiskurssimme opiskelijoille. Heille työstettävien kohtauksien purkaminen keskustelemalla on orgaaninen osa lattiatyötä. Heidän täytyy hahmottaa ja verbalisoida jatkuvasti. Tradition juuret voi jäljittää ruotsalaiseen teatteriin, jossa tekstipohjainen ja älyllistävä työtapa on äärimmäisen vahva.

Vietin syksyn 2014 vaihdossa Tukholmassa, Stockolms dramatiska högskolanissa, jossa sain olla osallisena kahden maailman kohtaamisessa. Teimme toisen vuoden opiskelijoiden kanssa lastenteatteriproduktion, jota esitettiin Uppsalan kaupunginteatterissa. Tuona aikana vasta todella tajusin, mikä on minun ammatillista osaamistani. Ruotsalainen ohjaajaopiskelija oli

uskomattoman otettu minun sekä toisen suomalaisen vaihto-opiskelijan heittäytymisestä. Hän ylisti vuolaasti sitä, että me hidastelematta teemme, mitä ohjaaja ehdottaa. Hänen mukaansa ruotsalaiset näyttelijät ”hienostelevat” eivätkä rohkene näyttelemään alusta alkaen täydellä teholla. Samanlaista palautetta olen saanut eräältä suomenruotsalaiselta ohjaajalta; Hän ei ollut koskaan aikaisemmin tehnyt töitä yhtä ”yhteistyökykyisen” näyttelijäensemblen kanssa, sellaisen, joka ei lainkaan kyseenalaista annettuja ohjeita.

Suomalaisten näyttelijöiden ”tekeminen edellä”-koulutus voi tuottaa (ainakin ruotsalaisten silmissä) villejä, rohkeita ja toiminnallisia näyttelijöitä. Sen tajuaminen tuotti minulle ensin ylpeyttä – me emme pelkää olla rumia ja tyhmiä! Me emme sensuroi vaan elämme! Kolikossa on kuitenkin kääntöpuolensa: Onko niin, että ulkoisesti hurjapäiset näyttelijät ovatkin taltutettu ohjaajan ajattelun alaiseksi? Onko tavoiteltavaa, että näyttelijä ei kyseenalaista ja älyllistä? Minulle taiteilijaksi kasvamisessa on kyse juuri oman ajattelun ja maailmankuvan terävöitymisestä.

Koulussa olisi mahdollista muodostaa sellainen mikrokulttuuri, jossa jokainen yllättäisi ja ylittäisi itsensä – pystyisi toiminaan niin kuin valtakulttuuri tai ryhmä ei heitä kannusta toimimaan (viittaan
sukupuoleen, ikään, etnisyyteen tai muuhun ulkoiseen määreeseen). Sen pitäisi tapahtua yksilötasolla, ei pelkästään ryhmänä. Tällainen on perheessäni ja parisuhteessani voimissaan oleva kulttuuri.
Olen kaikkea sitä, mitä olen, epämiellyttäväkin. Se onkin minulle henkilökohtaisesti suurin haaste.

”Väsyminen ja koulu-uupumus näkyvät tytöillä selvästi enemmän kuin pojilla. Tytöt ovat valtavan tavoitteellisia ja kasaavat myös paineita ulkopuolelta. Poikien elämä on enemmän rock'n'rollia tyyliin 'mitäs tehtäisiin viikonloppuna'." (Jukka Sormunen, rehtori)

Sitaatti on toimittaja Marjo Valtavaaran 31.8.2015 Helsingin Sanomissa julkaistusta reportaasista. Siinä avataan kasvavaa ilmiötä: Naispuoliset opiskelijat valtaavat lukiot. Ympäri Suomen tyttöjen osuus lukioihin hyväksytyistä on nousussa, ja osissa kouluista se on jopa 70 prosentin luokkaa. Reportaasi ei syvenny kovin perusteellisesti tämän epäsuhdan syihin taikka seurauksiin, mutta rehtori Jukka Sormusen toteamuksessa on minusta äärimmäisen mielenkiintoisen havainnon siemen. Oikeastaan havainto ei itsessään ole päätähuimaava tai kovin uusi - yleistys on karmiva ja sanelee tympeästi mitä ”tytöt ja pojat ovat” - mutta sen alle kätkeytyy kokonainen kasvatuskulttuuri.

Olen törmännyt Teatterikorkeakoulun opinnoissani aivan samaan havaintoon. Kolmannen vuoden kandiproduktion ohjaava opettaja Krista Kosonen halusi tavata jokaisen opiskelijan kasvotusten ja kahden kesken ennen opetusrupeaman aloittamista. Se oli minusta älykästä, liikuttavaakin. Oli jopa hieman erikoista, kun tällä tavoin minut haluttiin kohdata yksilönä. Elin silloin melko hankalaa aikaa omassa prosessissani.

Kaikista vaikeinta oli löytää hapuileva vastaus Kososen esittämään kysymykseen siitä, mitkä ovat vahvuuteni näyttelijäntyössä. Muistan Kososen aidon ihmetyksen ja arasti huolestuneen katseen. Hänen yhteenvetonsa kaikista kandivuoden opiskelijoiden kanssa käydyistä keskusteluista (otannassa on myös mukana Tampereen Näty:n väki!) oli minusta merkittävä: Tytöt ovat olleet vuosien mittaan ahdistuneita ja huolestuneita, pojilla kertomansa mukaan on ollut yleisen ”hyvä meininki” läpi koulutuksen. Sormusen ja Kososen havainnot käyvät siis täysin yks-yhteen. Yllätyin, miten stereotyyppinen sukupuolittuneisuus on näin todellista jopa Teatterikorkeakoulussa.

Minusta se fakta, että 50 prosentille opiskelijoista...
A) Opiskelu on selkeästi kuormittavampaa ja työuupumuksen riski korkea
tai

B) Omien tuntemusten analysointi, jakaminen ja näyttäminen eivät luonnistu

… on rakenne, jota täytyy purkaa.

Pinnan alle: sosiaaliset konstruktiot

Mutta mistä alottaisin?

Yvonne Hirdman (s. 1943) on ruotsalainen historioitsija ja feministi, joka on urallaan tehnyt hyvin perusteellista teoretisointia sukupuolen tuottamisesta. Hän käyttää termiä sukupuolijärjestelmä, jota vahvistaa sukupuolten erillään pitäminen (sukupuolidikotomia) ja niiden välinen hierarkisointi. Sukupuolidikotomia on naisen ja miehen vastakkainasettelua, naisellisuuden ja miehekkyyden erottelua sekä selkeää sukupuolten työnjakoa. Hierarkisointi viittaa siihen, että mies näyttäytyy normina, yleispätevänä, ihmisyyden kuvana, ylivertaisena suhteessa naiseen.

Se, että toista sukupuolta varhaisestä iästä asti rohkaistaan toimimaan, ottamaan mittaa toisistaan, jättämään jälkensä muiden korjattavaksi, menemään ja tulemaan turhia ajattelematta, vaatimaan huomiota ja ottamaan sitä, valloittamaan naisia ja tutkimaan seksuaalisuuttaan – ”pojat on poikia”-hokema on kulunut ja kliseinen, mutta täysin elävä. Se, että toista halutaan hillitä ja hallita, tyttö on hyvä, kun se on kohtelias ja hymyilee, hiukset ovat letillä, huolehtii itsestään ja muista, jo pienestä pitäen oppii äitiyden hyveet, hellyyden, hoivan ja pyyteettömyyden joululahjaksi saadun Babyborn-vauvan kanssa, joka itkee ja kakkaa. Se toinen on myös alusta asti opetettu pelkäämään ja olemaan varuillaan, peittelemään vartaloaan, sillä siinä on jotain pahaa ja houkuttelevaa. Ulkona ei kannata liikkua liian myöhään, tai liian humaltuneena, pimeä voi viedä mukanaan.

Minut on pienestä pitäen opetettu huolehtimaan muista, ajattelemaan myös sitä, mitä muut minusta ajattelevat. Tämä kasvatus ei ole vain minun perheeni

tuotos, vaan nimenomaan kulttuurin kuvien, tarinoiden, elokuvien, uskomusten ja perinteiden. Ympäristö on alusta asti osoittanut minulle, että kehoni on pelottava, siksi se täytyy piilottaa. Kun olen ottanut tilaa kovaäänisesti ja dynaamisesti, olen saanut siitä palautetta. Miten koululaitos saikin koulittua mustelmien ja rupien koristeleman, alati liikkeessä olevan kehon kiltiksi ja kuuliaiseksi?

Vaikka kasvatus salliikin pojille tutkivamman ja aktiivisemman tavan suhtautua itseensä ja maailmaan, ei sekään ole ongelmaton. Vahvana myyttinä mieheksi kasvamisessa elää ajatus uhosta, voimasta, kovuudesta, tilan otosta – kaikesta muusta, paitsi ”naisellisesta” huolenpidosta ja kuuntelemisesta. Ei liene kenellekään ihme, että se sulkee pois ne lapset, jotka eivät tunne omakseen tuota tapaa olla olemassa. Herkemmät pojat kärsivät, mutta tämä myytti aiheuttaa myös muille vaaran alkaa tukahduttaa tunteitaan, ja kanavoimaan niitä esim. hyväksyttävään aggressioon. Kuulen edelleen poikaystäväni suusta, kuinka häntä hävettää itkeä, minunkin seurassani. Erään miespuolisen läheiseni ex-tyttöystävä kehotti häntä ryhdistäytymään: Hän oli kuulemma ”suhteen nainen”, kun käsitteli tunteitaan niin paljon itkun kautta. Eikä mikään ole pahempi haukkumasana miehelle kuin nainen tai naismainen mies: neiti, ämmä, tyttö, homo.

Tanja Sutinen on tehnyt Lapin Yliopistolle ansiokkaan ja laajan pro gradu-tutkielman ”*Sukupuolten representaatiot lastenohjelmissa: Diskurssianalyyttinen tutkimus viikonloppuaamujen suomenkielisistä piirretyist*ä¨” (2012). Siinä hän esittelee tutkimuksen tuloksena naiseutta rakentavina huolenpito, - avustus, - ja avuttomuusdiskurssin. Naista kuvataan lapsille suunnatuissa tv-ohjelmissa 1) kodin valtiaana, hyvinvoinnin vaalijana ja muiden palvelijana, 2) mieshahmon side-kickinä ja tukijana 3) apua ja suojelua tarvitsevana, pelastettavana neitona. Miehiä tuottaa johtajuus, - todistelu, - ja kovuusdiskurssi. He ovat joko a) aktiivisia johtohahmoja, joiden ympärille kaikki muu toiminta rakentuu ja joiden alaisiksi muut asettuvat, b) kilpailullisia voitontavoittelijoita, joilla on kunnianhimoa, joka on näytettävä

muille, c) rationaalisia toimijoita, jotka tavoittelevat omia etujaan tunteita ilmaisematta.

Milla Louhelainen tutkii Aalto-yliopiston Viestinnän laitokselle tekemässään pro gradu -työssä ”*Järki ja tunteet – sukupuolten dikotominen representaatio televisiomainonnassa*” (2013), kuinka sukupuolten kaksijakoisuutta korostetaan, heijastetaan ja ylläpidetään kaupallisessa mediassa. Hänen aineistonsa koostuu 114 mainoselokuvasta.

Sukupuoleen liitettyjä dikotomioita	
Maskuliininen	Feminiininen
Mies	Nainen
Kova	Pehmeä
Aktiivinen	Passiivinen
Aggressiivinen	Joustava
Analyyttinen	Intuitiivinen
Rationaalinen	Tunteellinen
Itsekkyys	Altruismi
Julkinen	Yksityinen
Työ	Vapaa-aika
Tuottaminen	Kuluttaminen

Lähde: Fischer & Bristor (1994, 320)

Ylläolevan taulukon dikotomiat pohjautuvat perinteiseen länsimaiseen sukupuolidiskurssiin. (Louhelainen 2013, 19)

Minua harmittaa, että joudun puhumaan niin paljon ”tytöistä ja pojista”, vaikka sukupuolen käsite on nykytiedon valossa paljon laajempi, vaikka sukupuolten kaksijakoisuus, erillään pitäminen ja niiden korostaminen eivät ole minulle millään tapaa kiinnostavaa. Louhelainen (2013, 19) esittelee työssään myös dikotomioiden käsittelyn ongelmallisuuden: ”Dikotomioita käsitellessä on kuitenkin huomioitava, kuten jo johdannossa tuotiin esille, että sukupuolen dikotomioiden käsittely ja niiden toistaminen osaltaan vahvistavat niiden olemassaoloa. Esimerkiksi Butlerin (1999) käsitystä

sukupuolesta toistotekoina mukaillen toistamalla sukupuoliin perinteisesti liitettyjä piirteitä yllä oleva taulukko rakentaa ja merkityksellistää sukupuolta.”

Taulukon laatineiden Eileen Fischerin ja Julia Bistorin mukaan ”Dikotomian tutkiminen ei ota kantaa vain sukupuolten välisiin eroihin vaan kommentoi niitä piirteitä, jotka yleisesti liitetään joko maskuliinisiksi tai feminiinisiksi.” (Louhelainen 2013, 19). Minä haluan ennen kaikkea kommentoida ja kyseenalaistaa. Dikotomiat on tehtävä näkyviksi, sillä ne ovat niin vahvoina läsnä teatterin ja elokuvan representaatioissa.

Haluaisinkin esitellä sukupuolisensitiivisyyden käsitteen mahdollisena avaimena rakenteen purkamiseen. Käytän lähteenäni Naisasiaunioni liiton laatimaa ja Kulttuuri – ja Opetusministeriön tukemaa nettiportaalia tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi, joka on kerännyt laajan informaatio – ja aineistopohjan päiväkodeille sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta. Se antaa termille seuraavan määritelmän:

> Sukupuolisensitiivisyys on eri sukupuoliin kulttuurisesti ja sosiaalisesti liitettyjen oletusten, ennakkoluulojen ja käsitysten tunnistamista arkisessa toiminnassa ja puhetavoissa. Sukupuolisensitiivinen toimija ymmärtää sukupuoliroolit historiallisina ja ajassa muuttuvina ja muutettavina asioina, sekä tiedostaa stereotyyppisten sukupuolikäsitysten vaikutuksen niin yhteiskunnan rakenne- kuin yksilötasolla. Se tarkoittaa esimerkiksi arkisessa puheessa toistettujen, sukupuoleen liitettyjen yleistysten, kuten ”kaikki tytöt pitävät prinsessaleikeistä”, kyseenalaistamista. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja ymmärtää, että lapsen persoona on aina enemmän kuin hänelle syntymässä määritelty sukupuoli.

Vaikka sivusto jakaa ohjenuoria varhaiskasvatukselle, ne tuntuvat täysin järkeenkäyviltä myös taidepedagogiaan. Jollain tavalla Teatterikorkeakoulu sopii mainiosti ”leikkikoulun” viitekehykseen: pienryhmissä mahdollistuu

toiminnallinen lähiopetus. Sukupuolisensitiivisyydelle olisi siis tilaa. Se, että tytöt ahdistuvat, huolehtivat sekä kasaavat paineita ulkopuolelta, ja pojat rokkaavat rennosti, kertoo minulle ennen kaikkea itseluottamuksen eroista. Eikä liene mitenkään kummallista, että Sutisen pro-gradussaan esittämien diskurssien kanssa kasvaneiden lasten itseluottamuksessa on yhtä selkeitä eroja kuin representaatioissakin.

Itseluottamus

Itseluottamuksen kanssa olen kamppailut paljon. Se, että en aivan usko itseeni ja kykyihini on tuottanut kovan miellyttämisen tarpeen, perfektionismin, tunnollisuuden, suorittamisen ja häpeän epäonnistumisista. Minulle on ollut aina vaikeaa tunnistaa omia vahvuuksiani. En ole tiennyt koskaan mitään pahempaa kuin olla huono jossain - kuin minun arvoni ihmisenä olisi kiinni siitä, miten suoriudun erilaisista tehtävistä. Se, mitä teen tai ajattelen, on aina suhteessa muihin. Ei ihmekään, miksi koulunkäyntini ei ole koskaan ollut kovin rentoa. Vasta vuoden 2016 tammikuussa tajusin hierojalla, kuinka kaikki tämä on kahden vuosikymmenen ajan kerääntynyt kehooni. Ei ole ihme, että keho on aivan tukossa, kun sillä on tiukka yliyrittämisen ja rankaisun historia.

Olisiko Teatterikorkeakoulussa mahdollista pureutua itseluottamuksen käsitteeseen? Se on uskoakseni näyttelijän tärkein työkalu. Hyvää tekevä itseluottamus avaa silmät ulospäin. Se hyväksyy yrityksen ja erehdyksen, se avaa tien vapautumiseen, se antaa rauhan ja hengityksen, keho on hereillä ja vireä, se mahdollistaa todellisen levon, se maadoittaa. Kun uskon itseeni ja kykyihini niin paljon, että yksi epäonnistuminen ei tee minusta arvotonta, uskallan mennä sitä kohti, mitä en koskaan ole vielä nähnyt tai elänyt. Minusta on siihen, suureen tuntemattomaan. Minun kuuluu tulla nähdyksi. Itseluottamus rakentuu onnistumisten kokemusten, mutta myös itsetuntemuksen, ajattelun laajentumisen ja omien rajojen testaamisen kautta. Ympäristön täytyy olla turvallinen. Mutta, mitä jos ei ole turvallinen

olo edes itsensä kanssa, vaan tietää, että ensimmäisestäkin mokasta pään sisäinen ääni, se ilkeä ja pistävä, ei jätä rauhaan, se vielä yölläkin sättii ja nälvii, ei anna hengähtää?

Minä uskon vakaasti siihen, että opettajat näkevät kuka tarvitsee itseluottamuksen vahvistusta, kuka tönäisyn omien todellisten tunteiden purkamiseen. Kaikki me olemme epävarmoja, toisilla on vain kulttuurisesti suurempi paine peitellä sitä, toisilla suurempi riski jäädä sen alle. Jos opiskelija kykenee piilottamaan omaa sisäistä piru-enkeli-dialogiaan tunneilla tai opettajan kapasiteetti ei riitä yhden ihmisen tuskastelun huomioimiseen, jokaisen kurssin lopussa kirjoitetut raportit ovat hyvä lähde nähdä pään sisäiseen maisemaan. Minä koen lähettäneeni paljon hätäsignaaleja juuri näissä raporteissa, toki nyt kun luen niitä, huomaan jokaisessa poikkeuksetta toistuvat pehmittävät loppukaneetit: ”Kyllä tämä tästä, hiljaa hyvä tulee” - Lauseet kumisevat tyhjyyttään. Ne ovat häpeää ja totuuden väistelemistä, pelkoa kasvojen menettämisestä: itseluottamus ei ole riittänyt edes avun todelliseen pyytämiseen, sen myöntämiseen, että olen hukassa.

Tämä tekstipätkä on ote ensimmäisen vuoden improvisaatio-kurssin loppuraportista. Olen yhdistellyt siihen katkelmia kurssin aikana tehdyistä päiväkirjamerkinnöistä.

”6.3.2012

...Tämän päivän sana: häpeä. Vihloo ihan korvia, päätä punottaa, ajatuskin saa sisuskalut vääntymään ja vääntelehtimään. Vaikeinta on, kun ei ymmärrä miksi tutussa seurassa pelkää niin paljon. Yhtäkkiä olen lavalla, enkä kuule mitään, päässä huminoi, vilkuilen yleisöä kuin peura ajovaloissa, yritän saada tunteita heräämään, mikään ei liikahda. Omat rimat onnistumiselle on niin korkealla, että näillä senteillä sinne pyristeltäessä jo ajatuskin huippaa. MIKSI MÄ EN OSAA NAUTTIA? Tiedän, että se on mussa. Se on syy, miksi täällä olen. Ei ole parempaa tunnetta kuin se, kun antaa itsensä antautua tilanteen

vietäväksi, täydellinen itsensä unohdus. Ei ole kauniimpaa kuin ihminen, joka on täysin läsnä ja keskittynyt koko olemuksellaan toiseen.
Tällä kurssilla sen saavuttaminen tuntuu mahdottomalta. Näitä tuntoja en saa riisuttua, vaikka niitä puhuinkin ulos Mimmulle, joka tiesi tarkalleen, mitä tarkoitin. Lohduttavia sanoja tuli koko liuta, mutta ei auta – se on itse oivallettava. Koska aivot ovat lihas siinä missä muutkin, ja oppivat vain toistojen ja toistojen kautta, siihen saattaa kulua periviholistani, kuuluisaa, parantavaa aikaa. Kärsimättömyys ja kiirekohellus ovat synnit, joihin sorrun kerta toisensa jälkeen. Ne ovat mussa sisäänrakennettuina, oikeastaan kovastikin Fannia määrittäviä tekijöitä. On opittava hengittämään ihan uudella tavalla."

Tilan ottaminen

Näin etäisyyksien päästä tulkitsen myös kandiportfolioni eräänlaisena avunhuutona. Kirjoitin tuolloin itsereflektiivisen, melko epäjohdonmukaisen pakinan omasta kiltteydestäni, ja sen vaikutuksesta minuun ja ympäristööni. Halusin vimmaisesti tehdä puolustuspuheen kiltteydelle, ylistää sitä, antaa sille arvoa. Tarkoitukseni oli purkaa "kiltin tytön syndroomaa", ja vastustaa tyttöjen uhriuttamista. Kutsun työtäni nyt epäjohdonmukaiseksi, koska en osannut silloin vielä hahmottaa isoja kokonaisuuksia. Loppujen lopuksi päädyin kuitenkin syyttelemään itseäni, enkä purkanut juurikaan rakenteiden painetta.

Tein mielestäni ihan hyviä havaintoja itsestäni: Olen kiltti ja tunnollinen, muut huomioon ottava, miellyttämisen haluinen, toisaalta erittäin armoton ja julma itselleni. Mikään ei riitä. Kaikki nämä ominaisuudet ovat tyypillisiä "kilteille tytöille". "Kiltti tyttöys" on tyttöyden multihuipentuma. Kiltit suorittavat ihannekuvaa tyttöydestä suurella pieteetillä. He tekevät heille annetut tehtävät poikkeuksetta hyvin ja tunnontarkasti. He ovat empaattisia, ja usein luokkiensa selkärankoja. Tekevät kaiken suorittamisen ohella hieman muidenkin velvollisuuksia. Ja nimenomaan tekevät. Kysymys herääkin, miksi

kiltit kympin tytöt ovat niin halveksittavia? Miksi minullekin sanottiin kandiportfolio-seminaarissa, että ei ole toivottavaa olla kiltti tyttö, vaan ”pitäisi vain mennä ja ottaa sitä tilaa röyhkeästi”? Me pidämme kiltin tytön ominaisuuksia kulttuurisesti heikkouden merkkeinä. Tyttöys on itsessään jo heikkoutta.

Miksi kiltin teot eivät ole arvostettavia? Miksi niitä ei katsota tilan ottona ja subjektiutena, vaan apaattisena suorittamisena, nukkeutena?
Tytöt kärsivät usein vastuunotostaan ja huolehtimisestaan, kiltit tytöt vielä sitäkin enemmän, mutta se johtuu ennen kaikkea siitä ympäristön opista, että se, mitä minä olen, ei ole kuitenkaan koskaan yhtä vaikuttavaa kuin miehen tapa toimia ja ottaa tilaa. Yhteiskuntamme arvostaa vahvuutta, dynaamisuutta, kylmätunteisuutta, vaikeiden päätösten ratkaisukykyä, rationaalisuutta: kovia arvoja.

Sukupuolisensitiivinen ote olisi avannut kandiportfoliostani keskusteluja, jotka olisivat voineet vauhdittaa prosessiani pois itseni syyttelystä ja huonommuuden tunteesta.

Toimittajan huomio:
Käänsin juuri aivan uskomattomasta sattumasta YLE TV2:lle, jossa Rakel Liekki haastattelee Rakelin kuplassa -ajankohtaisohjelmassa professoriamme Elina Knihtilää. Aiheena on fiktion ohut (puuttuva) naiskuva, feminismi, rakenteet ja niihin vaikuttaminen kentällä ja koulussa. Knihtilä puhuu täysin samoin sanankäänteinen ja termein, joita olen työssäni tähän mennessä käyttänyt. Hän kyseenalaistaa sitä, kenen tarinoita haluamme kertoa ja minkälaista ihmiskuvaa luoda? Eräs osuva esimerkki Knihtilän roolitöissä on tyyppi, jonka hän nimeää ”kyselijä-ämmäksi” (vrt. avustusdiskurssi): nainen kysyy ja ihmettelee miehen tekemisiä, ja näin syventää tämän kriisin kuvausta. Hän jopa mainitsee, että sukupuolisensitiivisyys on vihdoin saatu kirjattua opintosuunnitelmaan. Olen tippua sohvalta. Vasta muutama tunti sitten olen itse peräänkuuluttanut sukupuolisensitiivisyyttä läsnäolevaksi

opetukseen! Tajuan, että kaikkihan me olemme samalla opin tiellä. Maailma etenee. Se etenee sittenkin.

Kamerakurssi – esimerkki sukupuolisensitiivisyyden tarpeesta

Opiskelen tällä hetkellä tämän kaiken kirjallisen ja taiteellisen opinnäytteen prosessoinnin rinnalla kameranäyttelemistä. Kurssilla on ensimmäisen ja toisen vuoden maisteriopiskelijoita näyttelijäntaiteen laitokselta sekä toisen vuoden ohjaajaopiskelijoita Taideteollisesta korkeakoulusta. Olin ensimmäisenä päivänä todella innoissani ja liikuttunut, kuinka kanssaopiskelijani puhuivat peloistaan ja jännittämisistään, miellyttämisen halustaan ja kysymyksistään suhteessa kameratyöskentelyyn. Tunnelma oli rehellinen ja laskeutunut. Mainitsin, että minua ahdistaa elokuvien eteerisesti itkevät ja kuiskailevat naiset. Tällä tarkoitin naishahmojen passiivisuutta, jonka yritin nokkelasti ilmaista. Olisin voinut käyttää selkeämpiä sanavalintoja, mutta kuitenkin koin, että minut kuultiin.

Ensimmäisenä tehtävänä oli monologi kameralle. Tekstit olivat Heini Junkkaalan kirjoittamasta näytelmästä *Olipa kerran minä* (2015). Ne ovat reheviä ja intensiivisiä, niissä on paljon näyteltävää. Parasta oli, että valinnan sai tehdä itse. Dialogi-harjoituksen vastuu siirtyy ohjaajalle. Tämä valitsee tekstin, näkökulman ja kuvaustavan.

Kun sain luettavakseni kohtausmateriaalin, en ollut uskoa silmiäni. Kohtaus on Junkkaalan samaisesta näytelmästä, jossa nainen kärsii unettomuudesta ja herättää miehen. Ymmärrän, että dialogi on kontekstissaan ollut nimenomainen kommentti asetelmasta ”nainen purkaa emotionaalisesti tunteitaan ja läksyttää miestä, mies on rationaalinen eikä käsitä ongelmaa”. Kontekstista irti revittynä kohtaus on häiritsevän sukupuolittunut. Päätän kuitenkin yrittää seistä hahmoni takana, vaikka tiedän, että kohtaus tulee näyttäytymään epäotolliselta hahmoni kannalta.

Alla ote kohtauksen alusta:

SISKO
Nukutsä?

ESKO
-

SISKO
Esko?

ESKO
Nii?

SISKO
Nukutsä?

ESKO
Yritän.

SISKO
Miks sun tarttee vastata noin töykeesti?

ESKO
Mikä?

SISKO
”Yritän”, sano mieluummin suoraa, et ”pidä ämmä turpas kii”.

ESKO
Emmä pahalla / mä olin just vajoomassa…

SISKO
Et haluu jutella mun kans?

ESKO
Nyt en haluu.

SISKO
Selvä.

ESKO
Huomenna haluun, en nyt, kun / mulla on aikanen herätys.

SISKO
Koska sullon tärkee työmatka.

ESKO
Nii.

SISKO
Tärkeempi ku mä.

ESKO
Eih…

SISKO
No onhan se tärkeempi!

ESKO
Ei ole.

SISKO
No mikset sä sit voi puhuu mun kans?

ESKO
No voin.

SISKO
Vaik mullon paha olla.

ESKO
Voin puhuu. Puhutaan. Mistä puhutaan?

SISKO
Kai mä nyt kuulen, et sä et oikeesti haluu jutella.

ESKO
Kulta mitä sä haluut mun sanovan?

SISKO
Ai mun pitäs taas kertoo sulle, mitä sun pitäs sanoo mulle. Sano ite, mitä aattelet.

ESKO
No mä ajattelen, että… Sä halusit jutella, mä tarjouduin kuuntelemaan / mut nyt sä et haluukkaan puhua.

SISKO
”Tarjouduin kuuntelemaan” Ei kai nyt kukaan haluu, et sen kans säälist keskustellaa.

ESKO
Eli et haluu?

Ohjaajan ja minun analyysi on, että Siskolla on horjuva mielenterveys, joka saa aikaan yöllisiä ahdistuskohtauksia. Haluaisin kertoa, että hahmoni ei saa ymmärrystä ololleen kumppanilta. Kohtaus kertoisi siis ennen kaikkea Siskon kriisistä, yksinäisyydestä, ymmärryksen kaipuusta, sen puutteesta, kohtaamattomuudesta sekä masennuksen ja parisuhteen vaikeasta yhtälöstä. Oma keskittymiseni herpaantuu kuvaustilanteessa, koska en ole ehtinyt

opetella tekstiä kunnolla edellisen illan esityksen jäljiltä. En siis pysty tekemään timantin tarkkaa työtä Siskon kuljetuksessa.

Katsomme lopputuloksen seuraavana päivänä. Katsojakommentti on, että onpa tuo nainen ärsyttävä ja sietämätön. Tajuan, että yksinkertainen loppukuva muuttaa kohtauksen luonteen täysin; ylhäältä kuvatussa sängyssä nainen kääntyy pois miehestä, ja alkaa nukkua, mies jää kasvot kameraan päin mietteliäänä eikä saa unta. Kohtauksesta tuleekin näin pienellä eleellä Eskon kohtaus, kuvaus tämän kriisistä epämiellyttävässä parisuhteessa. Vaikka kuinka yritin olla tosi hahmoni tahdolle ja tarpeelle tulla nähdyksi, kohtaus kääntyi minua vastaan. Olinkin hysteerinen nalkuttaja, en millään tapaa vakavasti otettava.

Kaksi naispuoleista kurssitoveriani tekivät oman dialoginsa samalla materiaalilla, jonka tulos on riemastuttava ja koskettava. Se, että keskustelun käykin kaksi naista, laajentaa kohtauksen käsittelemään ihmistä ja inhimillisyyttä, ei sukupuolten välistä kaksijakoa.

En ole ehtinyt lukea muita tekstimateriaaleja kuin omani, joten katselmuksessa kuulen ja näen toisten kohtaukset aivan tuorein aistein. Näemme eräästä kohtauksesta kaksi versiota. Teksti on kuin myös Junkkaalan näytelmästä *Olipa kerran minä:* Nainen on sairaalassa riskiraskauden takia, mies tulee paikalle vaatimaan seksiä, jota nainen ei halua eikä saakaan harrastaa. Ensimmäisessä versiossa nainen on sairaudesta hauras ja hädässä, mies päällekäyvä ja päättäväinen. Kohtaus loppuu raiskaukseen. Katsojakommentit ovat ylistäviä; Kohtauksessa on mielenkiintoista mieshahmon pimeä puoli, josta seuraavaan versioon toivotaan vielä hieman kehitystä. Miehestä haluttaisiin alkuun miellyttävämpi, jotta käänne lopussa olisi selkeämpi ja hyytävämpi. Aivan kuin se ei olisi jo nyt hyytävä ja nöyryyttävä. Kohtaus on miehen kiehtovan mustuuden kuvaus, jossa nainen on vain väline. Olen todella hämmentynyt, en oikein osaa suhtautua tilanteeseen: Kukaan ei ympärilläni kyseenalaista kuvatun kohtauksen valta-

asetelmaa tai miksi juuri tällä kurssilla haluamme vahvistaa tällaista todellisuutta, miksi toiset opiskelijat saavat harjoitella dynaamista ja aktiivista tapaa toimia, toiset passiivista vastaanottamista. En itsekään sano mitään. Ylireagoinko minä? Olenko minä tyhmä? Mitä minä en tajua?
Olen salaa kiitollinen, että en itse joutunut työstämään tuota kohtausta. En olisi pystynyt siihen.

Seuraavassa versiossa samasta asetelmasta nainen reagoi vähemmän, on ilmeettömämpi, ja laittaa stopin miehen raiskausyritykselle. Minulle hahmo näyttäytyy aktiivisena ja vahvana – hän ei anna miehen provosoinnille ja pelottelulle valtaa. Kohtaus ei ole aivan terävä vielä, mutta mielestäni menossa mielenkiintoiseen suuntaan. Palautteessa naisen ilmaisuun toivotaan kuitenkin suurempaa hätää ja pelkoa, ”tämähän yritetään kuitenkin raiskata”. Kun samaa kohtausta tehdään uudestaan, pallo on taas miehellä. Hän saa naisen anelemaan hellyyttä ja lämpöä, vaikka nöyryyttääkin tätä monella eri tavalla.

Suurin ongelma kohtauksien työstämisessä on, että sukupuolten dikotomioiden ylläpitävää kuvastoa tai toisen sukupuolen järjestelmällistä alistamista ei käsitellä. Se sivuutetaan täysin. Haluammeko edelleen nähdä viiltäviä miehiä ja joustavia, vastaanottavia naisia?
Minä olisin halunnut tehdä sairaalakohtauksesta version, jossa mies näyttäytyy säälittävänä ja surullisena, nainen ei katsele tämän pelleilyä ja statuspyristelyä, vaan on alusta asti miehen provosointiyritysten yläpuolella. Mutta, onko se kiinnostavaa? Onko se koskettavaa? Onko se uskottavaa?

TYYPITTELYN LOUKKU

“The single story creates stereotypes, and the problem with stereotypes is not that they are untrue, but that they are incomplete. They make one story become the only story.”
(Chimamanda Ngozi Adichie)

Helmikuun 18. Kansallisteatterissa ensi-iltansa sai suomalainen kantaesitys *Paha Äitipuoli* (Marina Meinander, Kirsi Porkka. 2015). Näyttelen siinä 14-vuotiasta teiniä, Rosaa. Näytelmä pureutuu uusperhe-kuvioihin: sen haasteisiin ja pinnan alla kupliviin jännitteisiin. Rosan isä Otso aloittaa suhteen yhden illan tuttavan Sarin kanssa, ja pian ollaankin muuttamassa samoihin neliöihin. Yhteisen kodin rakennus kokee kolhuja, kun Sarin niin ikään teini-ikäisen Roosan ja Otson Rosan välille ei synnykään välitöntä ystävyyttä. Rosa on skeptinen myös Saria kohtaan, eikä aivan heti suostu hyväksymään tätä äitipuolekseen.

Rosa on viileä ja omapäinen – pitää omista rajoistaan tiukasti kiinni. Hänellä on kova pinta, häntä on hyvä esittää. Pidän Rosaa harvinaisena kuvana teinitytöstä: hän ei ole soma ja miellyttävä, vaan aktiivinen, levoton ja äreä, eikä luota ihmisiin herkästi. Hän tekee päätöksiä, ja osoittaa mieltään silloin kun hän kohtaa epäoikeudenmukaisuutta. Rosasta tekee erityisen mielenkiintoisen se, että hän ei ole mikään sankari, vaan monesti reaktioissaan kohtuuton ja rääväsuinen. Moni harhautuu Rosaa katsoessa ajattelemaan (lehtiarvostelut, katsojapalautteet), että tyttö on ilkeä ja kiinnostunut vain itsestään (eräs arvostelija käyttää termiä pimatsu). Se särähtää korvaani pahasti. Toki sitäkin kuvastoa esityksessä viljellään (”selfieiden” ottaminen), mutta Rosa ei ole vain egosentrinen pissis – hän on itsevarma, Rosa osaa sanoa ”Ei.” Hän tietää rajansa. Hän pitää huolta itsestään ja muista, mm. alkoholisoituneesta äidistään (ja haluaa isona opiskella kansainvälistä politiikkaa ja konfliktin ratkaisua!).

Roosa on 13-vuotias, tutkivampi ja vastaanottavaisempi. Hän luottaa äitiinsä, ja uskoo tämän valintaan. Hän haluaa kohdata perheen muut jäsenet, ja näkee hyvää ja varteenotettavaa sellaisissakin asioissa, missä moni muu luovuttaisi. Roosa on sinnikäs ja myötätuntoinen, kiinnostunut muista ja maailmasta. Hän näkee käytännön keinoja ongelmien ratkaisuun, toimii useasti viisaammin kuin ikäisensä (tai vanhempansa) – uskoo hyvään ja toimii sen mukaisesti. Moni harhautuu näkemään Roosassa kuvan ”perinteisestä” kiltistä tytöstä (eräs arvostelija käyttää termiä ”pehmotyttö”), joka imee itseensä kaikkien muiden tarpeet kuin pesusieni, vaikka Roosassa on tasoja paljon enemmän. Hän puolustaa itseään, tekee virheitä ja lopulta on rehellinen itselleen, ja muuttaa sekasortoisesta kodista pois.

Se, miten kahdesta täysin erilaisesta ja monitasoisesta hahmosta halutaan litistää kaksiulotteisia, kertoo katsomisen kulttuurista, mutta myös katsomisen laiskuudesta. Mitä asioita naishahmosta nähdään, vaikka eteen tuodaan liuta muitakin ominaisuuksia? Me emme ole tottuneet näkemään lavalla nuoria naisia, jotka ovat subjekteja. Vielä vähemmän äänekkäitä tai epämiellyttäviä sellaisia, tai sellaisia, jotka pitävät lopulta sinnikkäästi toistensa puolta.

Meinasin tukehtua aamukahviini, kun luin Helsingin Sanomien nettisivuilla 20.2.2016 julkaistun, Maria Säkön kirjoittaman arvostelun esityksestä. Arvostelu oli toki positiivinen, paikoin jopa ylistävä, mutta silmiini iski eräs selkeä, rakenteita paljastava ilmaisutapa. Vanhempien kollegoidemme roolityötä kehutaan, ja heille annetaan kunnia tehdystä työstä heidän nimillään (niin kuin asiaan kuuluu). Poikkeuksena on lause: ”Koskettavimpia ovat teinitytöt Rosa ja Roosa, joiden kasvoilla välähtää milloin lapsi, milloin aikuinen.”

Ymmärrän, että teatteriarvosteluille myönnetty tekstimäärä ei ole päätähuimaava. Olen silti lujasti sitä mieltä, että nuoret näyttelijät ansaitsevat myös mainninnan työstään. Minua provosoi tapa, jolla kaksi, jo aikaisemmin

kuvailemaani, täysin erilaista subjektia, sulautetaan näin yksiköksi. Samalla kun hahmot Rosa ja Roosa niputetaan yhden otsikon alle, tehdään se myös minulle ja Roosaa näyttelevälle Janna Räsäselle jättämällä nimet mainitsematta. Lehtiversiossa (jossa merkkimäärä on vielä pienempi) Rosa ja Roosa ovat typistetty rehellisemmin vain ”teinitytöiksi”. Koska minä ja Janna, Rosa ja Roosa olemme kaikki nuoria naisia, mahdumme vallan mainiosti yhteen ja samaan kategoriaan. Oleellisempana edustamme tyttöyttä, emme persoonaamme, tekijyyttä tai ihmisyyttä.
Mainittakoon vielä, että arvostelijalla on valta tehdä tietoisia valintoja retoriikassa, jota käyttää. Hänellä on valta nostaa nuoria tekijöitä esiin, edes niin, että heidän työnsä liitetään heidän henkilöönsä.

Tämä yllä oleva esimerkki kuvaa tyypittelyä, jota kohtaan päivittäin: tytöttely. Se on niin arkipäiväistä retoriikkaa, että sitä tuskin tajuaa, ellei ole sen kohteena. Kansallisteatterissa minä ja Räsänen olemme olleet vahvasti työryhmämme puheissa ”tytöt” tai ”nuoriso”. Puhuja ei tarkoita mitään pahaa käyttäessään tätä ilmaisutapaa: Kaikki me olemme kasvaneet seksismin kyljessä. Olemme käyneet tyttökollegani (sanan ironisessa merkityksessä) kanssa paljon keskusteluita, joissa puimme tuollaisen puhetavan aiheuttamia tunteita. Ne saavat meidät käyttäytymään kuin olisimme tyhmempiä kuin mitä todella olemme. Tajuamaan, että tuo tuossa suhtautuu minuun nyt tällä tavalla, ahaa, ehkä minun on älykästä toimia hänen toiveidensa mukaisesti. Annan muiden neuvoa minua niissäkin asioissa, jotka ovat minulle itsestään selviä. Tytöttely supistaa meidän yksilöllisyytemme, jota vahvistamme omalla toimillamme - Puhumme monesti samalla suulla tai jättäydymme kahden kesken lounastamaan. Tunnen kadottavani yhteyden sisäiseen voimaani vastustaa vähättelyä, siksi en ehkä hakeudukaan niin vahvasti muiden seuraan. Erityisen vaikeaksi tämän kaiken vastustaminen tekee ympäristö, jossa nuorena näyttelijänä on vasta verkostoitumassa ja luomassa alkavaa uraansa. Pelko hankalaksi leimaantumisesta saa minut tyytymään paikkaani ”tyttönä”. En halua olla se tyyppi, kenen kanssa kukaan ei halua tehdä töitä. Pitäisi olla hauska, helppo ja ihana, pitäisi osata pelata sääntöjen mukaan.

Pitäisi olla sellainen, johon osataan suhtautua, ei sellainen, joka aiheuttaa hämmennystä.

Aloittelen myös musiikkiuraa näyttelijäntyön ohessa. Minä ja kurssikaverini Sonja Kuittinen perustimme vuonna 2013 yhtyeen nimeltä SOFA. Me teemme rapmusiikkia, joka on nuorten naisten tekona vielä hyvin harvinaista Suomessa. Niin harvinaista, että olemme kaikkialla ”tyttöräppäreitä”. Minä olen lopen väsynyt edustamaan kaikkia maailman tyttöjä kaikkialla mihin menenkin. Aina ensimmäisenä edustan sukupuoltani, sitten vasta musiikkia, mitä teen. ”Ahaa, sä teet ton noin, koska sä olet tyttö!” Meidän itseironinen tapamme esiintyä ja kirjoittaa biisejä luetaan usein vaivaannuttavaksi bimboiluksi, kun taas miehet saavat räpätä mistä sattuu, sekoilla ja pitää hauskaa – se on ihailtavaa ja todella cool. Naisten paikka on tanssia taustalla ja kaataa lasiin lisää juomaa.

Teatterin tilaisuus vapautua - take a chance on me

Näen tyypittelyn loukkuna. Se on kaikkia kahlitseva ja laiska tapa hahmottaa todellisuuksia. Sen tiedostaminen ja siitä irtautuminen olisivat myös suhteellisen yksinkertaisia tapoja vavisuttaa rakenteita. Kategorisointi on niitä eniten pönkittävä tekijä.

Keskustelimme aiheesta vanhemman kollegan kanssa, joka on työskennellyt Kansallisteatterissa lähemmäs 30 vuotta. Meillä oli lyhyt, mutta äärimmäisen hyvä ja sähäkkä juttutuokio siitä, mitä kuluneet tyypit tekevät näyttelijälle - minkälaista viestiä se meille kertoo. Kehoni täyttyi innosta ja energiasta, kun kävi selväksi, että aihe aiheuttaa pulssin kohoamista myös todelliselle konkarille.

Tulimme siihen tulokseen, että näyttelijöiden osoittaminen säännönmukaisesti tietynlaisiin rooleihin on ennen kaikkea

epäluottamuslause näyttelijöiden ammattitaitoa kohtaan. Jos ohjaajat ja roolittajat eivät usko, että minä voisin olla kuningas, viisas kaarnamuori, juopotteleva tohtori tai vaikka jotain ihan muuta epäihmistä, määrittelemätöntä energiaa, miksi kukaan muukaan uskoisi? Miten minä osaisin uskoa?

Jos minua riepotellaan Tyttönä ilta toisensa jälkeen fiktiossa, jossa neitsyyteni on kauppatavaraa ja menetän ihmisarvoni ilman sitä, veljeni pahoinpitelee minut ja lopulta myy bordelliin prostituoiduksi, ja se kaikki tuntuu pahalta, miten oppisin muuta sosiaalisesta paikastani? Jos minä näen ja teen kohtauksia, jossa nainen ohjataan absorboimaan, ja ottamaan iskuja passiivisesti, joissa nainen näyttäytyy ärsyttävänä, kun kertoo tunteistaan, joissa ohjaajan otsikko kohtaukselle on ”nainen haluaa hellyyttä, mies pillua (ja ottaa sitä, vaikka väkisin), miten minä voisin kuvitella olevani tässä maailmassa jotain muuta?
Anna Paavilainen kommentoi osuvasti myyttiä ”roolin päälle jäämisestä” Imagelle antamassaan haastattelussa (Rossi, 2016):
”Se on selkeästi alan sisällä herkkä juttu, sillä siihen liittyy tosi paljon vitsejä. Minusta pitäisi ymmärtää, että vaikka rooli ei jäisikään päälle, niin erilaiset tuntemukset jäävät näyttelijän kehoon. Siinä mielessä se, mitä näyttämöllä tapahtuu, tapahtuu myös oikeasti.”

On pelottavaa, miten nopeasti alistettu ja passiivinen rooli alkaa ryömiä ihon alle. Noin kymmenen esitystä Mikko Roihan ohjaamasta *Roberto Zuccosta* (TeaK/Vapaa Teatteri, 2015) oli hyvin ahdistava kokemus. Silti minun pitäisi osata erotella kehoni ja mieleni tuosta fiktiosta, se on näyttelijän ammattitaitoa. Vaikka kyljissäni kihelmöi vastanäyttelijäni kovakourainen ote, tärykalvoissani värisee vielä solvaaminen, jota olen hiljaa, vastustelematta kuunnellut, solvaus, joka liittyy vain sukupuoleeni ja sen ala-arvoisuuteen, pyyhin kasvoiltani kyyneleitä, jotka kohtauksen jälkeen alkavat tahtomattani valua. Tahmea, märkä jana kasvoilla tunnen vieressäni istuvan kanssanäyttelijän lämpimän, myötätuntoisen kädenpuristuksen reidelläni,

enkä jaksaisi jatkaa, mutta jatkan. Olen uhri, vaikka pyristelen vimmatusti vastaan. Sisuskaluni huutavat vaikka hahmoni on hiljaa.

Uhriksi leimaaminen ja uhrin positioon asettaminen ovat katsomisen ja ajattelun laiskuutta. Se, että tarttuu ensimmäiseen havaintoon, jonka toisesta ihmisestä tekee, ja antaa sen määritellä koko henkilön, on laiskaa, mutta myös väkivaltaista toista kohtaan. Se on toisen katsomista ilman että näkee tätä. Se typistää kaiken muun, mitä tämän olisi mahdollista olla.
Se, että ei pysty esittämään maailmassa olevaa järjestystä muunlaisena kuin se on, se, että pystyy kertomaan tarinoita vain sukupuolten hierarkian kautta, on mielikuvituksen ja tajunnan köyhyyttä. Sen ei pitäisi kuulua lainkaan taiteeseen. Taiteen pitäisi kurotella jonnekin, mitä ei vielä ole. Tai kyllä ON, mutta jota ei näytetä. KAIKKEA on. Eri asia onkin, mille ”sille kaikelle” annetaan Kansallisteatterin päänäyttämö.

Tyyppiroolittamista moottoroi toki epävarmuus. Teatterit ovat vastuullisia tekemään voittoa, ja ohjaajat vastuussa tästä teattereille. Riskinotto on helvetin pelottavaa. Se voi olla joko merkkipaalu teatterihistoriassa tai liuta peruttuja näytöksiä. On varmempaa tehdä niin kuin on aina tehty, niin, että yleisöä ei säikytetä pois. Eräässä casting-callissa kuvailtiin esitystä, johon esiintyjiä haettiin, adjektiivilla ”yleisöystävällinen”. Mikään ei ole karmeampi ajatus kuin esitys, jonka lähtökohtainen tarve on miellyttää katsojia. Epävarmoina olemme myös entistä heikompia näkemään muissa niitä ominaisuuksia, jotka ovat näkyvimpiä; sukupuoli ja ulkonäkö. Mutta voiko katsomiskulttuuri koskaan laajentua, jos kukaan ei anna sille mahdollisuutta? Liikettä ei ole, jos kukaan ei tee työntöä.

Purkakaa tyyppien kategoriat! Loppu määrittelylle! Vapauttakaa näyttelijät! Luottakaa! Luottakaa näyttelijään, katsojaan ja itseenne! Antakaa ihmeen tapahtua, jumalauta! Se on kauniimpaa kuin kukaan meistä osaa ajatella.

SANANEN RAISKAUSKULTTUURISTA, ÄÄNEN PITÄMISESTÄ JA TAITEEN AKTIVISMISTA

”29.11.2015

Tuuli vinkuu nurkissa, lämmittelen peiton alla, eilisillan punaviinilasilliset sykkivät otsassa, samoin tässä samassa huoneessa käydyt kiihkeät keskustelut. Neljä vanhaa ystävää täällä, joita poltteli rajusti viime päivien puheenaiheet.
Me olemme nähneet toistemme vaiheet ala-asteelta nuoreen aikuisuuteen, ekoihin teinikänneihin, sydänten särkymisiin ja särkemisiin. Elämä on vienyt meitä moniin eri suuntiin, mutta silti se jokin yhteinen tuntuu vahvemmalta liimalta.
Tuona perjantai-iltana me, neljä nuorta naista, olimme jotenkin erityisen yhtä. Yhteinen ahdistus, yhteinen palo, yhteinen Mitä vittua-hetki.

Me olemme kaikki elämässämme kohdanneet seksuaalista häirintää. Lääppimistä, huutelua, ahdistelua, seuraamista. Huomattu se, kuinka jotkut tulkitsevat sanan ”ei” ja toistuvat torjunnan eleet, flirttailuna ja ”hard to get”-taktiikkana. Kuinka meitä kaikkia on opetettu olla pukeutumatta "niin paljastaviin vaatteisiin", ja kulkea ulkona mieluummin porukalla kuin yksin. Meille on pienestä pitäen näytetty, että tämä on maailman järjestys, ja minun pitää naisena olla siitä tietoinen ja varovainen; Kyseenalaistamatta, onko se järjestys järkevä, ja voisiko sitä muuttaa. Tätä asetelmaa vahvistetaan kaikkialla ympärillämme, kuvina ja kertomuksina.

Jollain kamalalla tavalla sitä on ottanut omille niskoilleen ne kerrat, kun joku on kireän mekon myötäilevän takamuksen päälle laittanut kätensä, ja kouraissut kovaa. Vaikka pitääkin itseään rohkeana, tuollaiset hetket

menevät pinnan alle, jonnekin suojaamattomiin osiin sisintä. Niistä jää jälki kehon muistiin.

Luin kansanedustaja Anna Kontulan esittämän hurjan arvion, jonka mukaan joka vuosi Suomessa raiskataan n. 15 000 naista. Se on kammottava luku. Niistä noin 1000 tulee poliisin tietoisuuteen. Täällä annetaan rangaistuksia nimikkeellä ”lievä raiskaus”, ja eräänkin tänä vuonna uutisoidun tapauksen oikeuden tuomion mukaan raiskauksen tekotapa ei ollut erityisen nöyryyttävä. Että, mitä että?

Nöyryyttävä on osuva sana kuvaamaan nousevaa tunnetta, kun kuntosalilla treenatessa nuori mies tulee ohimennen sanomaan, että näytätpä seksikkäältä. Nöyryytys saa tuntemaan häpeän, lamaannuksen, hämmennyksen sekaisia tunteita, nimetöntä ahdistusta, jota on vaikea sanallistaa. Se tekee puolustautumisen mahdottomaksi.
Sanoillakin voi ylittää kehon rajat.

Miten raiskaus voi koskaan olla lievä? Miten raiskaus ei tekona ole nöyryyttävä?

Seksuaalinen väkivalta ei ole vuonna 2015 Suomeen tullut ilmiö.
Tasa-arvo - ja seksuaalivalistusta tuputetaan ponnekkaasti turvapaikanhakijoille, jotka eivät valitettavasti ole itsestäänselvyyksiä suomalaisellekaan.

Perjantaisen viini-illan tuloksena (joka ei muuten vähennä yhtään tämän ajatuksen arvoa) meistä olisi upeata, jos kaikki naiset voisivat kertoa seksuaalisen häirinnän kokemuksistaan, ihan niistä arkisimmista, juuri niistä, joita on vaikea tunnistaa - koska ne ovat niin kiinni jokaisessa päivässä. Se, että pelottaa kävellä yksin pimeän puiston poikki, vielä surullisempana ja yleisempänä, pelottaa tulla omaan kotiinsa.

Ei enää häpeää, ei enää uhrien syyttelyä, ei enää suvakkihuorittelua, ei tyttöjen pelottelua Ylen pääuutislähetyksessä; Toimittaja todella kysyi (tai enemmänkin ehdotti) kahdelta kempeleläiseltä teinitytöltä, että kannattaako heidän enää kulkea yksin kaduilla. Lisää resursseja uhrien tukemiseen. Katse rakenteisiin ja vallan mekanismeihin. Fokus auttamiseen ja ennaltaehkäisyyn, ei syyttelyyn ja pelon lietsomiseen. Tämä kaikki tuntuu utopialta, mutta siihen on pakko uskoa. Muuten minä en jaksa."

– – –

Näillä sanoilla tein itselleni pelkoja herättäneen ulostulon Facebookiin. Kirjoitin ensimmäistä kertaa kantaaottavan tekstin aiheesta, joka todella tuntui (ja tuntuu edelleen) raastavan ajankohtaiselta, mutta samaan aikaan henkilökohtaiselta ja tärkeältä myös universaalisti. Outoa on se, että vaikka onkin agendastaan koko sydämeltään ja järjeltään lujasti varma, hiljaisuuden rikkominen kauhistuttaa. Kun yleinen väistyy ja tilalle tulee kirkas ja vaiettu kokemus.

Tiedätkö tunteen, kun sormenpäitä polttelee, pää kiehuu, keho juoksee, vaikka onkin ihan paikallaan? Se on tunne siitä, että kokee olevansa jonkin asian äärellä, jonka on muututtava, jota minun on muutettava. Minulla on kaikki mahdollinen tieto, voima, rohkeus ja halu tehdä muutos. Siltä minusta tuntui tuon tekstin äärellä, vaikka se jäikin lyhyeksi ja ytimekkääksi – niin monta sanaa olisi voinut vielä kirjoittaa. Yritin arastellen hahmotella kuvaa tulevasta, jossa kaikki seksuaalista väkivaltaa/ahdistelua kohdanneet nousisivat yhteisenä rintamana, puhuisivat kokemuksistaan, eivätkä enää jäisi yleisen hyväksynnän, vähättelyn ja häpäisyn alle. Kuvittelin mielessäni riemukasta feminististä aktivismia ja voimaantumisen hurmaa. Unelmoin ympärilleni moniäänisen, mutta liikuttavan yksimielisen yhteisön, joka päämäärätietoisesti tekisi tempauksia, lobbaisi ja vaikuttaisi keskusteluun - pitäisi maailmanparannusta realistisena tavoitteena.

Uskallukseni ei riittänyt todelliseen jalkautumiseen barrikadeille. Sain muutaman viestin päivitykseni alle, mutta en osannut suhtautua niihin koppina heittooni. Yhtäkkiä luin tsemppauksia säälin kautta. Olinko vain uhriuttanut itseni, ja tehnyt missiolleni hallaa? En osannut jatkaa keskustelua. Seurasin sitä hämmentyneenä, sivullisena. Tuntui, että olin liian yksin. Hävetti vielä hieman liikaa.

Valitettavasti keskustelu, johon tilapäivityksessäni viittasin, ei ole tähänkään päivään mennessä muuttanut suuntaansa. Minusta tuntuu päinvastoin, että ymmärtämättömyys ja äänekäs uho ovat nostaneet päätään vieläkin enemmän. Samat maahanmuuttokriitikot, jotka ritarillisesti nousevat pelastamaan naiset ja lapset ulkoiselta uhalta, toivovat ”herätteleviä” joukkoraiskauksia niille naisille, jotka asiallisesti nostavat valideja pointteja argumentoinnin heikkoudesta (eli jo olemassa olevasta raiskauskulttuurista suomalaisessa yhteiskunnassa). Tampereella järjestettiin taannoin ”Naisrauhaa”-mielenosoitus, joka vaati äijäenergialla naisille turvallista kaupunkia. Yksi tapahtuman järjestäjistä oli mies, joka on saanut aikaisemmin tuomion naisen pahoinpitelystä. Ei tunnu minusta kovinkaan, noh, turvalliselta.

Miksi seksuaalirikos ilmiönä alkaa kiinnostaa vasta, kun tekijä on ulkomaalainen? Miksi silloin selitämme tekoa kulttuurin viallisuutena, emmekä yksittäisen perverssin mielettömyydellä? Miksi ajattelemme, että minut on naisena pelastettava? Miksi minä en saa puhua, vaikka asia ilmiselvästi koskee minua? Miksi minut vaiennetaan? Kenen puolella me todella olemme? Onko nainen vain kertakaikkisen tyhmä, jos on kännissä, pukeutunut minihameeseen ja tulee raiskatuksi?

Kysymykset ovat tietenkin retorisia, niihin ei ole yksiselitteisiä oikeita vastauksia. Parhaillaan käytettävä retoriikka yksinkertaisesti paljastaa jäätävällä kirkkaudella oleellisia ongelmia siitä, mitä kulttuurissamme

ajattelemme miehen suhteesta naiseen ja naisen itsemääräämisoikeudesta omaan kehoonsa.
Absurdeinta todella on, että ne, jotka tässä keskustelussa puhuvat kovimmalla äänellä, ovat miehiä.

Vuoden 2016 tammikuussa joukko feministejä tekivät sen, mitä minä en kehdannut: kerääntyivät yhteen, keräsivät kaikilta palan rohkeutta ja yhteisin voimin laittoivat kasaan happeningin. He ryhtyivät keräämään seksuaalisen häirinnän kokemuksia netin kautta. Näitä tarinoita lähetettiin ympäri Suomea n. 400 kappaletta. Lopulta osa kokemuksista tehtiin näkyviksi Narinkkatorilla 17.1.2015 lukemalla ne ääneen mitään kaunistelematta. Minäkin olin lukemassa. Kädet täristen, rivi riviltä luin, ja tunsin kuinka hiljainen, hytisevä yleisö ottaa niitä vastaan. Meitä kaikkia yhdisti tieto ja selittämätön tunne siitä, että tämä on tehtävä. Meidän on luettava, kuunneltava, oltava läsnä, lohdutettava, muututtava. Hiljaisuus on rikottava, sen jälkeen meillä on jotain, minkä päälle uutta voi rakentaa. Hiljaisuus on tyhjyyttä, tyhjyys on näkymätöntä ja näkymätön on unohdettu.

Aktivismi taiteen alustana

Koin tapahtuman äärimmäisen inspiroivana. Juuri tällaista minä tarvitsen! Ja nimenomaan taiteilijana. Kaiken merkityksettömyyden ja toivottomuuden kyllästämässä säläviihdetulvassa, minä tarvitsen tekoja, joilla on muitakin arvoja kuin tehokas myynti ja katsojaluvut. Minusta taide tarvitsee aktivismia pysyäkseen elävänä. Aktivismin ei tarvitse tarkoittaa veren heittämistä porvariston minkkiturkeille, vaan se voi olla vain minun taiteeni pyrkimys tuoda esiin vaiettuja aiheita, herätellä mukavasta normikuplasta. Siihenhän sana aktivismi viittaa, aktiivisuuteen, liikkeeseen, reaktioon, toimijuuteen, yhteiskunnassa hereillä olemiseen. Aktivismi on minusta vastakohta välinpitämättömyydelle. Sen juuret ovat myötätunnossa ja rakkaudessa. Keinot voivat olla mitä vain, rajujakin, mutta juuret ovat lujat ja todelliset.

Elämme mielenkiintoista periodia aktivismin saralla. Tunteita kuumentavassa, sekavan retoriikan ja kärkkäiden kannanottojen ajassa yhä useampi tuntee velvollisuudekseen reagoida. Tästä oivina esimerkkeinä äärioikean katupartion, Soldiers of Odinin vastarinnassa Loldiers of Odin-katupelleilijät, Kyllikin siskot sekä Keppihevoset rasismia vastaan. Lähes viikoittain ympäri Suomen on osoitettu mieltä maahanmuuttoa vastaan ja sen puolesta ”Rajat kiinni!”- ja ”Rajat auki!” - huudoin. Vaikka äänekkään rasismin ja kansallismielisen aktivismin nousu on äärimmäisen ahdistavaa, haluan löytää tilanteesta myös jotain valoa. Minusta on inspiroivaa nähdä yhteiskunta, jossa kansalaiset ovat viriilejä puolustamaan arvojaan. Kun ilmapiiri käy liian tunkkaiseksi ja taantumukselliseksi, on taiteen pakko nostaa päätään. Muistan ajatelleeni Berliinissä viime kevään vaalitulosten jälkeen, kaiken epäuskon ja toivottomuuden keskellä, että tämä voi todella antaa piristysruiskeen suomalaiselle teatterille ja taidekentälle, viedä sitä kohti Berliiniläistä tapaa olla sanoutumatta irti taiteen mahdollisuudesta vaikuttaa poliittiseen keskusteluun.

Anna Paavilaisen päätähuimaava *PLAY RAPE* on oiva esimerkki teatteriesityksestä, joka sopii täysin (feministisen) aktivismin viitekehykseen. Paavilaisen käsikirjoittama, ohjaama ja näyttelemä teos on vallankumouksellinen ja uhmakas, älykkään huumorin ja itseironian kyllästämä esitys. Se on biografinen kertomus näyttelijästä, joka on illasta toiseen eläytynyt illuusioon, jossa hänet on raiskattu lukuisia kertoja, monissa eri ohjaajien näytelmissä. Hän on oppinut näyttelemään pelkoa, reaktioherkkää itkua ja ruumiillistamaan verevästi riepoteltavan naisen tuskan. Näyttelijän representoima nainen ei ole näytelmissä pelkästään fyysisesti heikko, vaan myös henkisesti; Eräässä näytelmässä näyttelijän roolihahmo rakastuu raiskaajaansa. Tämä on keventävän naurun tuova sivujuoni.

PLAY RAPE:n näyttelijä on uupumukseen asti kyllästynyt uhrin rooliin. Näyttämöllä on ehdoton subjekti, joka yrittää, epäonnistuu, epäröi,

keskeyttää, aloittaa alusta, kostaa, ajattelee, analysoi, uhkuu vihaa, riehuu ja väittää. Lopulta näemmekin edessämme innostavan emansipaation, näkymättömien mutta todellisten raja-aitojen murskaamisen. Yksilehti.fi-nettilehdelle (Kanerva 2015) antamassaan haastattelussa Paavilainen toteaa seuraavaa: ”Halusin ottaa näyttämön haltuun ja osoittaa, että siellä ei tarvitse tapahtua pelkästään sellaisia asioita, joista en tykkää.”

Vaikka esitys perustuukin henkilökohtaisiin kokemuksiin, se laajenee kertomaan kaikesta muusta kuin yksittäistapauksesta. Se piirtää suomalaisesta teatterista pysähtyneen kuvan, jossa sukupuolittuneet rakenteet vellovat vahvoina, ja jossa niiden ymmärtämiseen ei olla vielä valmiita. Se on vaatimus nähdä rakenteet, vaatimus ajatteluun, joka näkee kaavojen ja raamien ulkopuolelle. Se kysyy kylmän viileästi: Miksi me nautimme alistetun naisen katsomisesta?

Näin *PLAY RAPE*:n ensimmäisen läpimenon Tukholmassa syksyllä 2014. Minä, kurssikaverini ja Paavilainen olimme kaikki siellä samaan aikaan opiskelemassa. Paavilainen työsti tuolloin ensimmäistä versiota esityksestään Pop Up Art House-tapahtumaan, ja pyysi meidät ulkoiseksi silmäksi.

Värjöttelemme tukholmalaisen elokuvakoulun kalseassa studiotilassa, jonne selvästi jännittynyt taiteilija on pystyttänyt esityksen vaatimat puitteet: Kannettava Macbook ajaa äänet, tuoli, tekoturkki. Kaikki on do-it-yourself. Kaikki on Paavilaisen hallinnassa, hän on seremoniamestari. Kaikki on valmista. En voi kuin ihailla Paavilaisen rohkeutta tulla esiin keskeneräisen työn kanssa, varsinkin kun työ painiskelee niin vahvasti henkilökohtaisessa maastossa. Olen myös otettu luottamuksen osoituksesta. Ihailen sitä, että hän uskaltaa olla epävarma meidän edessämme. Hetkessä on jotain todella liikuttavaa: Me, toisillemme lähes tuntemattomat kollegat, olemme meitä kaikkia biologisen sukupuolemme takia yhdistävän asian äärellä. Vaikka esityksen ulkoiset seikat hapuilevat, sen sisältö iskeytyy jo tässä kehitysvaiheessa vahvasti rintalastaan. Paavilainen kuvailee tunnistettavia

tilanteita näyttämöltä, kommunikoinnista ohjaajan kanssa, pukukopista, pään sisältä, työpaikkaruokalasta ja katsomosta. Kaiken hän tekee koko esityksen lävistävällä, keveällä ilmaisulla, vaikka sen sisältämä paino on hurja. Reagoin elastisesti vuoroin naurulla, vuoroin sykkivällä vihalla, vuoroin vimmaisesti valuvin kyynelein. Tärykalvoillani soi vieläkin lause, jonka vanhempi mieskollega oli Paavilaiselle ohimennen sanonut: ”Sä olet vaan niin raiskattava”. Näen edessäni naisen, joka on attribuuteiltaan suora representaatio minusta.

Uskon, että en koskaan unohda, minkälaisen liikkeen tuo veto minussa saa aikaan. Se herättää minussa saman rohkeuden kipinän kuin Paavilaisessa. Se manifestoi minun puolestani. Se vaatii, että myös minä saan olla kaikkea mahdollista tässä maailmassa, että minun osani ei olisi ahdas, vaan ääretön. Me teatterintekijöinä voimme muovata omaa maailmaamme. Miksi minun pitäisi enää ikinä alistua rooliin, joka tekee minut pienemmäksi kuin todella olen? Minä en, saatana, sellaiseen suostu! Minä en suostu heiteltäväksi! Minun 40 kilon rankani ei voi määritellä ansaitsemaani tilaa. Minulla on, saatana, 1000 kiloa sielua!

Toki ajaudun vielä monta kertaa tämänkin jälkeen tilanteeseen, jossa en uskalla kyseenalaistaa.

Keskustelu, jossa jäin ilman ääntä

PLAY RAPE esitettiin vuonna 2015 Helsingin Baltic Circle-festivaaleilla. Esitysten yhteydessä järjestettiin myös yleisölle avoin teemakeskustelu. ”Esikeskustelijoina” toimivat Anna Paavilainen, Mika Myllyaho, Elina Knihtilä, Pyry Nikkilä sekä Hanna-Leena Helavuori. Tiedän, että on epäreilua ja pelkurimaista ottaa kantaa keskustelussa tehtyihin kommentteihin jälkeenpäin, kun en uskaltanut tilanteessa puuttua ja argumentoida ulos omia ajatuksiani. Tiedän myös, kuinka vaikeaa on formuloida kirkkaita väitteitä juuri kuohuttavan esityksen jäljiltä, sellaisessa tilanteessa, niin isosta aiheesta.

Ymmärrän siis, miksi jotkin puheenvuoroista olivat takkuavia ja epäteräviä. Koen kuitenkin, että on parempi nostaa ylös omat näkökantansa nyt kuin jättää ne hiljalleen kuolemaan.

Ensiksikin esitys oli kokemuksena vavisuttava. Havahduin monta kertaa sen aikana siihen, miten hullun hienoa on, että tällaiselle esitykselle on annettu tilaa teatterifestivaaleilla, se on loppuunmyyty, se nähdään ja sille taputetaan seisaaltaan. Aplodeeratessani minulla oli vahva tunne, että murros ON mahdollinen. Olin myös innoissani tulevasta keskustelusta, joka kieli samaa: Aihe on olemassa oleva, todellakin todellinen, siitä täytyy puhua ja sitä täytyy purkaa. Jos joskus sitten vielä sanoista teoiksi asti, mutta alku se on lausekin. Keskustelun edetessä kohtasin karvaan pettymyksen: Minusta tuntui, että esitystä ei oltu ymmärretty lainkaan.

Istun yleisössä pala jo valmiiksi kurkussa. Olen niin ”overwhelmed” (en löydä mitään parempaa suomenkielistä ilmaisua) esityksestä, että pulssi on reilusti koholla. Samaistumisen, osallisuuden ja voimaantumisen tunteet ovat pinnassa. Nieleskelen esityksen lopussa tarjottua sherryä, ja yritän järjestellä ajatuksiani, viilentää tunteitani.

Kansallisteatterin johtaja Mika Myllyaho aloittaa puheenvuoronsa tunnustamalla olevansa ”se pääpahis tässä jutussa”. Yleisö naurahtaa kommentille. Hän jatkaa puhumalla siitä, kuinka hän haluaa ja pitääkin huolen siitä, että jos jotakin näyttelijää jossain produktiossa kiusataan, siitä otetaan koppi, ja selvitetään tilanne. Kun vain osaa itse ottaa asian puheeksi, siihen puututaan.

Pään sisäinen dialogi

Tilannetta seuraa Feministi ja Tolkun ihminen

FEMINISTI: Siis, mitä? Eihän tässä kukaan ole etsimässä mitään ”yhtä pääpahista”, eikä tää juttu nyt ollenkaan osoittanut syyttelevää sormeaan kenenkään yhteen tyyppiin. Tässähän on kyse näkymättömistä rakenteista, jotka ohjailee kaikkien meiän tekemisiä! Jotka hallitsee teatteria!

TOLKUN IHMINEN: Noh, noh. Pidä vähän vähemmän meteliä itestäs. Muista kuitenkin, että tässä on äänessä Suomen Kansallisteatterin pääjohtaja. Ei kai hän nyt ihan väärin ole asiaa tulkinnut. Hänellä on takanaan vuosikymmenien kokemus teatterista. Hänet on kansa tähän tehtävään valinnut, ja kansaansa hän palvelee.

FEMINISTI: Mutta eikö nimenomaan toi kommentti paljastanut sen, että fokus on ihan väärin ainoastaan Kansiksessa, ihan ku kyseessä olis joku yksittäistapaus. Samoin tää kiusaamisargumentti. ”Pääpahis” ja kiusaaja on perinne ja kulttuuri, jossa miestä ja naista esitetään tietyllä tavalla, kuten esimerkiksi, että toinen sukupuolista on järjestelmällisen seksuaalisen alistamisen alainen. Ja se tolkuton typeryys, että sitä vaan toistetaan ja toistetaan teatterissa, jossa voitais luoda jotain ihan uutta. Eikä vaan sanoa, että ”jäikö rooli päälle”, kun ei tunnu hyvältä maata lavalla tuijottamassa kattofreskoa puuskuttavan kanssanäyttelijän alla.

TOLKUN IHMINEN: Mutta kyllähän johtaja tässä vastuuta itselleen siirtää, niin kuin kunnon johtajan kuuluukin. Sitä paitsi sana rakenne ei tarkoita suurimmalle osalle ihmisistä yhtään mitään. Eikö naiset nyt voisi vain olla naisia ja miehet miehiä.

FEMINISTI: Mut sehän tässä onkin osa ongelmaa! Ei vastuu tästä voi olla vain yhdellä ihmisellä, kun kyse on kokonaisesta järjestelmästä, joka elää meidän jokaisessa päivässä! Siitähän pitäis olla vastuu IHAN JOKAISELLA teatterintekijällä.

TOLKUN IHMINEN: Niin, mutta…

FEMINISTI: Äh, ja ihan sama toistuu tässä ajatuksessa ”ohjaajan vastuusta”. Niin kauan kuin teatteri on hierarkkinen ja autoritäärinen laitos, jossa vastuu on ohjaajalla, ja näyttelijän täytyy toteuttaa tämän visiota, ei tapahdu mitään. Mikään ei muutu.

TOLKUN IHMINEN: Miksi muuttua, kun meillähän on kaikki täällä ihan hyvin. Todella ahdistavaa tollainen surkuttelu ja kaikesta loukkaantuminen. Mieti vaikka Iranissa -

FEMINISTI: Sitä paitsi, mitä helvettiä tarkoittaa olla nainen tai olla mies? Liittyykö se naisellisuuteen ja miehisyyteen? Ja eikös totta, että ensimmäinen mielikuvasi naisellisuudesta on hento, kaunis ja heikko, miehestä karski ja dynaaminen? Viettelysten vaunu, traagiset mieshahmot yms…? Ihan sama kuin sanoisit, että kirja on kirja, vaikka sisältö on eri, tai että kukka on kukka, vaikka lajeja on miljoonia. Miksi, MIKSI ajattelu on teatterissa niin yksinkertaista ja laiskaa? Eihän kukaan oo suoravviivaisesti sellainen, mitä yksipuoliset ja litteet hahmot teatterissa on. Tähän osuva laini Ruger Hauerin biisistä *Jokaiselle jotakin*, ole hyvä:

”Ku minä haluun miellyttää massaa, ku minä haluun miellyttää kassaa. En voi tätä selväksi selventää, ku jokaiselle jotain on ei mitään kellekään.”

TOLKUN IHMINEN: Nyt kannattaa vähän jo varoa suutaan. Mieti nyt, eihän kukaan tuollaista hankalaa näyttelijää halua palkata? Kyseenalaistajan kanssa on vaikea tehdä töitä.

FEMINISTI: Just tätä mä tarkoitan! Miksi mä olen hankala silloin, kun otan vastuuta siitä, että edustan OMAA maailmankuvaani?

TOLKUN IHMINEN: Joidenkin maailmankuva vain on tärkeämpi ja hienompi kuin sun. Joillakin on enemmän kokemusta ja näkemystä. Eikös se näytteleminen itsessään ole sinulle kivaa ja hauskaa! Se on se lahja!

FEMINISTI: Hoh-hoijaa. Mä en todellakaan aio olla kiitollinen vaan siitä, että saan laittaa kauniit vaatteet päälle ja pääsen valokeilaan. Mä en halua pestä käsiäni, jos joku ohjaaja vahvistaa valtastruktuureja, jotka on mua kohtaan väkivaltaisia.

TOLKUN IHMINEN: Ihan miten vaan, mutta muista, että kukaan ei tunne sua. Sä joko sopeudut ja työllistyt, tai olet työtön ja vihainen femakko-suvakki. Eikä ketään oikeasti kiinnosta, mitä sinä ajattelet. Anna puhujien puhua.

Hiljaisuus.

En sano mitään. En nosta kättäni.

Onneksi keskustelussa tehdään myös oivallisia avauksia vastuunottamisesta itsestä ja kollegoiden vastuusta puuttua, kun näkee toisen ahdingon. Minusta kuitenkin olennaisin sisältö jää huomiotta.

Keskustelua ei käydä rakenteista, sukupuolien representaatioista ja niiden yleisestä kapeudesta, tähän liittyy vahvasti myös etnisten ja seksuaalivähemmistöjen representaatiot – tai enemmänkin niiden puuttuminen. Keskustelussa ei pohdita, miksi teattereiden ohjelmistoja laatii edelleen joukko keski-ikäistyneitä, keskiluokkaisia, valkoisia miehiä, miksi esitämme edelleen näytelmiä, joissa pääosaa tekevän miehen hahmo on monimutkainen ja syvällinen, naishahmo vieressä kysyy ja huolehtii tästä? Miksi kategoriat hallitsevat tarinoita? Miksi vieläkin puhumme naisohjaajista ja naisnäyttelijöistä? Miksi näyttämömme ovat edelleen seksistisiä ja

stereotyyppisiä (homous on hauskaa, nuoren naisen johtava ominaisuus on olla kaunis katseenavangitsija), todellisuutta mukailevia, valtakulttuuria vahvistavia, realismiin nojaavia?

Hanna-Leena Helavuori yrittää laajentaa keskustelua, mutta koska fokus alusta alkaenkaan ei ole yleisessä, vaan Paavilaisen yksityisessä kokemuksessa, yritys tyrehtyy.

JUDITH BUTLER – SUKUPUOLEN RAKENTUMISESTA, PERFORMATIIVISUUDESTA JA VALLASTA

”I try to make room for the complexity of what we are, mainly because I think life is more livable when we are not confined to categories that do not work for us, or categories that are imposed on us and take away our freedom.”
- Judith Butler, 22.6.2015 Lissabonissa pidetyssä konferenssissa ”Why bodies matter”
(Youtube-klipistä litteroitu, (min. 11:08 – 11:23): https://www.youtube.com/watch?v=rD6vifFTDLY)

Minun on aivan välttämätöntä pyhittää yksi kokonainen kappale feministiselle teorialle. Lähestulkoon kaikki pakinointini perustuu jollain tasolla sukupuolentutkimuksen viitekehyksessä tehtyyn tutkimukseen, teoriaan ja filosofiaan, paljolti sellaiseen, jolle Judith Butler on työllään raivannut tilaa. Jos kirjoittaisin pro gradua yliopistolle, minun pitäisi laittaa ihan jokaisen, jonkun teoreetikon ajatukseen perustuvan lauseen perään lähdetieto: Mistä teoksesta teoria on peräisin, miltä vuodelta, ja tarkalleen eriteltynä myös, miltä sivulta sisällön voi löytää. Ja toden totta, melkein joka ikinen omimani idea on jonkun muun tieteilijän tutkimaa ja jäsentämää, esille nostamaa teoriaa. Minä olen sen jostain itseeni imenyt, ja uskon sen nyt olevan minun ajatteluni työtä. No, ehkä tämä on hieman kärjistetysti ilmaistu: johtopäätökseni ovat totta kai myös minun kokemukseni ja havaintojeni tulosta. Minusta on kuitenkin tärkeää purkaa tieteellistä keskustelua sukupuolesta, sen rakentumisesta, rakenteista ja vallasta, jota on käyty ja jota käydään edelleen. Feministinen teoria on ainaisessa liikkeessä.

Mahdollista aineistoa tutkiessani tajusin rajallisuuteni: Minulla ei ole akateemisen retoriikan lukutaitoa. Lieko yllätys: Minä en ole koskaan

opiskellut sukupuolentutkimusta akateemisesti. Kieli ja termistö tuntuvat vierailta, vaikeatajuiselta, sitkeältä ja runsaalta. Halusin vimmatusti katsoa Youtubesta Judith Butlerin viime vuonna pitämän luennon ”*Why Bodies Matter*” - enkä päässyt edes puoliväliin. Kun puhe on tieteellistä, pääni sisällä pikkuapina alkaa iskeä symbaalilautasia yhteen.
Siksi turvauduin ystävään. Anna Nuotio on tehnyt Helsingin yliopistolle pro gradu -tutkielmansa sukupuolentutkimuksesta. Kirjoitin hänelle viestin, jossa nöyrästi pyydän apua, ja sitä sain. Hän teki uskomattoman auliisti sellaisen tiivistelmän lopputyöstään, jossa uskoi olevan minulle oman työni kannalta jotain mielenkiintoista. Tiivistelmästä nousee minulle merkittävimmiksi kaksi nimeä: ennen kaikkea Judith Butler ja tätä paljon inspiroinut Michael Foucault. Heidän filosofioitaan yritän hieman avata. Lukija voi tehdä sitten omat havaintonsa siitä, mille teorialle minun ajatukseni ovat sukua.

Judith Butler syntyi vuonna 1956 Yhdysvalloissa juutalaistaustaiseen perheeseen. Butler kertoo aloittaneensa filosofian harrastamisen jo 14-vuotiaana, ja olikin jo opiskeluaikoinaan aktiivinen poliittinen keskustelija, avoimesti feministi ja homoseksuaali. Hän teki perusopintonsa Yalen yliopistossa, josta valmistuttuaan alkoi opettaa. Vuonna 1994 hän liittyi Kalifornian yliopiston Berkleyn kampuksen professorikuntaan retoriikan laitokselle. Siellä hän opettaa edelleen.

Butler nousi yhdeksi feministisen queer-teorian kärkinimistä vuonna 1990 julkaistulla *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (suom. Hankala sukupuoli) -teoksellaan. Queer-teoria on sukupuolentutkimuksen ala, joka pyrkii kyseenalaistamaan kaikki sukupuoli, - ja seksuaali-identiteetit. Butler on oikeastaan luonut queer-teorian tärkeimmän teesin identiteettien rakentumisesta. Hän purkaa sukupuolen luonnetta, ja esittelee performatiivisuuden käsitteen, jonka mukaan sukupuolella ei olisi mitään luonnollista, absoluuttista alkuperää, se ei ole *olemista* vaan se muodostuu tekojen, *tekemisen* pohjalta: toistamalla kulttuurissa vakiintuneita tapoja, eleitä, puhetta, symboleja, joita on opittu ymmärtämään tietylle sukupuolelle

ominaiseksi toiminnaksi. ”Olennaista on, että tämän näkemyksen mukaan ihmiset eivät ole tiettyä sukupuolta siksi, että heillä on syntyessään määrätynlainen ruumis, vaan siksi, että kulttuurissa vallitsevat tietyt sääntöjärjestelmät, jotka ovat toistettavissa. Siis ruumiin muoto ei ole sukupuolen syy, vaan pikemminkin sukupuoli on olemassa, koska tietyt toistettavat eleistöt, paikat ja roolit ovat olemassa.” *(*Pulkkinen 2000, 52).

Tämä teoria on helposti ymmärrettävissä, ja on myös hyvin mielenkiintoinen näyttelijän näkökulmasta. Se avaa perustavanlaatuisen kysymyksen: minkä päälle ja miten minun gestukseni rakentuu, miten minä pystyn rakentamaan gestuksia tietoisesti?

Performatiivisuus on kuitenkin tärkeää erottaa performanssin käsitteestä. Performanssi onkin täysin kytköksissä näyttelijäntyöhön: Se on subjektin tietoinen valinta toistaa tietynlaisia eleitä, joka mahdollistaa esimerkiksi feminiinisyydellä ja maskuliinisuudella leikittelyn. Performatiivisuus on vallan ja rakenteen tuotos, tiedostamatonta toistoa.

Toinen Butlerin esittämä, tärkeä käsite on *genealogia*. Se on teoria, jonka käsittämiseen minun täytyy todella paneutua. Se on haastava, mutta kiihottava idea.
Genealogia on ilmiöiden ja asioiden tarkastelutapa, jonka aikoinaan Nietzsche ja Foucault esittelivät omassa pohdinnassaan: Se on pyrkimys löytää tutkimuksen kohteelle jokin luonnollinen, alkuperäinen tila. Nietzsche tarkasteli työssään moraalia, Foucault seksuaalisuutta. ”-- …molemmat näkevät näiden muotoutuneen yksiksi, eli ykseyksiltä näyttäviksi ”asioiksi” erilaisen vallankäytön seurauksena.” (Pulkkinen 2000, 48) Butler pureutuu sukupuoleen genealogisella otteella. Hän väittää, että sukupuolelle ei ole järkevää etsiä mitään perustaa, ”alkuperäistä tilaa”, vaan enemmän on mieltä kysyä, miten sukupuolesta on rakentunut kyseenalaistumaton itsestäänselvyys. Tällöin lähtökohtana feministiselle tutkimukselle ei ole enää *naiseus,* tai miten se olevaisuuden tilana rakentuu, vaan enemmänkin miten

tuon niminen kategoria rakentuu. ”Foucault-vaikutteinen genealoginen ote merkitsee, että huomio kiinnittyy niihin voimiin tai siihen valtaan, jonka seurauksena asiat muodostuvat ykseyksiksi. Butler kysyykin, minkä muotoista on se valta tai ne voimat, jotka tuottavat meille ne itsestään selvinä ykseyksinä nähdyt asiat kuin ”sukupuolen”, ”naisen” ja ”miehen”. –… Butlerlaisen genealogisen otteen myötä mikään asia ei kuitenkaan vain ”ole” vaan jokin panee ajattelemaan, että juuri näin on ja on kiinnostavaa katsoa, mikä saa ”olevan” näyttämään juuri tältä.” (Pulkkinen 2000, 48)

Tämän tarkastelun tarkoituksena on kumota ajatus, että luonnollisesti on olemassa vain kaksijakoista sukupuolisuutta, jossa ruumiillisuus muodostuu seksuaalisessa halussa toista kohtaan. Butler on luonut myös käsitteet heteronormatiivinen matriisi eli *kulttuurien käsitettävyyden kehikko* ja heteroseksuaalinen hegemonia kuvaamaan tiedon ja vallan rakenteita, jotka vahvistavat miehenä ja naisena olemista ainoina, perustavanlaatuisina olemisen muotoina keholle, seksuaalisuudelle ja sosiaaliselle tilalle.
Se on ennen kaikkea sukupuolien ”mies” ja ”nainen” nimeämistä luonnollisiksi, ainoiksi normaaleiksi tavoiksi elää ja olla. Kaikki muu on kiellettyä ja mahdotonta. (Pulkkinen 2000, 51)
Butler esittää teoksessaan *Hankala sukupuoli* queer-teorian peruskysymyksen, ”Kuinka vallitsevat tietämisen ja olemisen oletukset voi kyseenalaistaa? Mikä olisi paras tapa hankaloittaa niitä sukupuolikategorioita, jotka pitävät yllä sukupuolihierarkiaa ja pakkoheteroseksuaalisuutta?"

25.2.2016 julkaistu, perusuomalaisten nuorten somekampanja sopii täydellisesti heteronormatiivisen matriisin käsitteen alle. He kuvailevat ulostuloaan avoimesti vastalauseena feminismille. Kampanjan vavisuttavan vanhanaikainen perusajatus on vahvistaa käsitystä siitä, että sukupuolia on kaksi, eikä niitä pidä sekoittaa. Kampanja kulkee sloganilla ”Me olemme erilaisia. Hyvä niin.”. Aihetunniste sosiaalisessa mediassa on #tyttö_poika.

Miten näitä sukupuolia ja seksuaalisuutta rakentavat ja muovaavat vallat näyttäytyvät muutoin yhteiskunnassa? Lainsäädäntö, lääketiede, luonnontieteet ja kirkon uskonopit ovat konkreettisia esimerkkejä alituisesta heteroseksuaalisen järjestyksen ylläpitämisestä: Heterous on luonnollista, homoseksuaalisuus luonnosta poikkeavaa. Pulkkinen (2000, 49) toteaa samassa julkaisussa osuvasti, että jos heteronormatiivin ylläpito vaatii näin paljon vallankäyttöä, on selvää, ettei se ole mitään ”luonnollista olemista” vaan enemmänkin seurausta monenlaisesta tekemisestä.

Butlerin teorioita tarkastellessa kritiikki kysyy usein, missä on ruumis? Sukupuolta rakentavat sosiaaliset konstruktiot, se on selvää, mutta mikä on biologian ja ruumiillisuuden suhde tähän? Butler kieltää luonnon ja sosiaalisen erillisyyden toisistaan sukupuolen muodostuessa. Niillä ei ole hierarkkista suhdetta (sex = biologinen sukupuoli vs. gender = sosiaalinen sukupuoli), vaan hänen mielestään myös ruumiillinen tai biologinen sukupuoli, mitä termiä haluammekaan käyttää, on sosiaalisten sukupuolierojen tavoin tuotettua ja muunneltavissa.

Se, mitä pidämme ”luonnollisena” ja oikeana biologisena järjestyksenä on luonnontieteiden tuottamaa. Se toistaa sukupuolijakaumaa ja heteroseksuaalisuuden normia. Butlerin väite on, että mikä tahansa ulkoinen piirre (silmien väri, hiusten paksuus, rintojen rasvakudos) voisi määritellä ihmisten välisiä hierarkkisia suhteita, mitä sukupuoli tai ihonväri meidän tuntemassamme todellisuudessa tekee. ”Anatomiset erot eivät toisin sanoen sinänsä ole perusta niille eroille, jotka sosiaalisessa järjestelmässä toimivat sukupuolieroina. Sen sijaan on mielenkiintoista tarkastella sitä, missä määrin sukupuolittava valta ja normit tuottavat niitä fyysisiä eroja, jotka yleensä esitetään sosiaalisten sukupuolierojen perustaksi.” (Pulkkinen 2000, 51)
Me synnymme siis omanlaiseen, biologiseen ruumiiseen, jota ympäristö alkaa muovata sen oikeaksi katsomaan käsitykseen sellaisen ruumiin muodosta eli ulkoisista ominaisuuksista. Minä ymmärrän teoriaa niin, että esimerkiksi sukupuolittunut hierarkia urheilussa (”miesten urheilu on oikeaa urheilua”)

on selkeästi tietynlaisen ruumiillisuuden korostamista, toisen alentamista. Synnymme tähän käsitykseen, joka alkaa muovata käsitystä ruumiistamme, sen suhdetta ympäristöön ja näin ympäristön suhdetta siihen.

Butler käsittää ”luonnollisen” sukupuolen rakentuneisuutta ja tuotettua muotoa myös kielen ja ajattelun, selkeän filosofisen otteen kautta. Tämän näkökulman mukaan, millekään olevalle, esineelle, luonnonkappaleelle, ei ole mieltä etsiä ”luonnollista alkuperää” siksi, että kaikki todellisuudessamme suodattuu meidän käsitteistömme, käsitystemme ja kielemme läpi. Sanat vaikuttavat siihen, miten asiat näemme. Henki ja materia ovat yhtä.
Luen tällä hetkellä Siri Hustvedtin (s. 1955) ansioitunutta romaania *Säihkyvä maailma* (2014) jossa hän kuvailee kuvataiteilija Harriet Burdenin elämää ja työtä ihastuttavassa, faktaa ja fiktiota sekoittavassa, itsensä kappale kappaleelta uudelleen keksivässä muodossa. Harriet Burden on vakuuttunut, Butlerin tavoin, että erilaiset määreet ja ilmaisut eli kieli ja sen muodot vaikuttavat siihen, miten ilmiöt ympärillämme näemme ja käsitämme. Burden ei ole pitkän uransa aikana saanut todellista tunnustusta taiteestaan. Hän päättää valjastaa pseudonyymeinä kolme miestaiteilijaa työnsä välittämisen välineeksi. Kriitikoiden ylistys ja teosten myynti ovat huimaa.

Hustvedt esittelee proosan sisällä faktallista tutkimustietoa aiheestaan. Philip A. Goldbergin (1968) tutkimuksessa ”*Are Women Prejudiced Against Women?”* naisopiskelijat arvioivat aivan identtiset esseet heikommiksi, kun niiden tekijäksi oli ilmoitettu nainen kuin silloin kun kirjoittajaksi väitetty oli mies. Samat tulokset toistuivat, kun arvioitavana oli esittävä taide. Koe uusittiin vuonna 1983 Michelle A. Paludin ja William D. Bauerin toimesta tutkimuksessa ”*What's in an Author's Name*?”, jolloin tutkimusryhmään kuului sekä naisia ja miehiä. He saivat arvioitavakseen saman esseen joko miehen tai naisen nimiin merkittynä. Kummatkin viiteryhmät antoivat huonomman arvion naisen kuin miehen kirjoittamasta työstä.

Tutkimuksissa siis kirjoittajan nimi on vaikuttanut lukukokemukseen merkittävästi. Miten olisimme suhtautuneet nuoren velhopojan seikkailuihin, jos kirjan kannessa olisi lukenut J.K. Rowlingin sijaan Joanne Rowling? Rowling on käyttänyt uransa aikana myös pseudonyymia *Robert Galbraith*.

Tutkimukset ovat toki melko iäkkäitä. Maailma on varmasti, ja onkin, muuttunut 30-40 vuoden aikana. On kuitenkin edelleen todellista, että naiseksi määriteltyjen subjektien osuus palkintogaalojen ehdokkaina, musiikkifestivaalien esiintyjinä ja tarinoiden päähenkilöinä on selkeä minoriteetti. Tekijöitä kyllä on, ongelma ei ole niiden vähyys. Väitän, että Butlerin pohdinnoissa on hyvin paljon järkeä tätä ilmiötä tarkastellessa. Miten me katsomme naiseksi rakennetun henkilön tekemää työtä, ja minkälaisen arvon ja tilan me sille annamme?

OMA KEHITYS – LEMMIKKINÄ MUSTA KOIRA

”Tää on lääkärin määräämää täs lasis, mul on musta koira, sen nimi on masis.”
(Pyhimys. *Sipuli*, albumilta *Pettymys*, 2015)

Keväällä 2015 aloitin prosessin, jota olin tiennyt tarvitsevani jo pitkään, vuosia. Vasta tuona keväänä jokin valonsäde osui oikeaan paikkaan minussa, sain uudenlaista energiaa, joka rohkaisi minua kiipeämään YTHS:n viidenteen kerrokseen. Tapasin psykologia tuolloin muutaman kerran, ja jatkoin kesäloman jälkeen keskusteluja opiskelijaterveydenhuollon psykiatrin kanssa. Syksy 2015 oli lämmin, mutta märkä. Itkin paljon, enkä saanut oikein happea. Tuona syksynä psykiatri antoi voimattomuudelleni nimen: pitkäaikainen masennus. Vaikka mielestäni mielenterveyden diagnoosit ovat usein turhan määritteleviä ja kategorisoivia, en voinut olla tuntematta sitä paljon puhuttua helpotusta. Minun kärsimykseni ei ole ollut olematonta, maalailtua tai suurenneltua. Minun kärsimykseni on ollut, ja on todellista. Tuona hetkenä tajusin myös sen, että paluuta ei enää ole. En voi palata väistelyyn ja selittelyyn, ”kyllä se tästä”-jahkailuun, ylimääräisten D-vitamiinipillereiden popsimiseen (”se tepsii matalaan mielialaan”) tai mikä pahinta, kaaosta helpottaviin, lamaannuttaviin, viikonloppujen keskikalja-tuopillisiin. Minä olen masentunut, ja niin kauan kuin häpeän sen myöntämistä itselleni, se syvenee. Syksyn tihentyvässä pimeässä ensi kertaa kohtasin mustan koiran katseen. Se oli väsynyt. Se ei enää jaksanut seurata minua kaikkialle vaatien huomiota, vaan jäi yhä useammin omalle paikalleen lepäämään.

Olen pohtinut hartaasti sitä, haluaisinko tai uskaltaisinko kirjoittaa masennuksestani lopputyöhöni. Olen kuitenkin sitä mieltä, että vaikeneminen siitä on taantumuksellista. Se on häpeälle antautumista ja vanhojen tabujen vahvistamista. Mielenterveys, siinä missä terve keho, on näyttelijän tärkein

työkalu. Siinä, missä kuume vie näyttelijän sängyn pohjalle, se voi olla ylikierroksilla käyvä, säröinen mieli. Yhteiskunnan suhtautuminen mielen sairauksiin sysää sairastuneita pahaan noidankehään, ja sille mielettömyydelle on saatava loppu. Omalla kohdallani, sen on oltava minä. En voi vain kiltisti odottaa sitä päivää tulevaisuudessa, jolloin on hyväksyttävää kertoa kahvipöytäkeskustelussa viettäneensä viikonlopun kriisiytyneessä masennustilassa peiton alla, pukeutumatta, sälekaihtimet suojaamassa päivänvalolta ja ihmisten katseilta. Minun on raivattava tietä sille päivälle. Mielestäni on tärkeää pohtia masennukseni syitä ja seurauksia täysin systemaattisesti, enkä voi olla erottamatta sitä kouluajoistani. Olenhan ollut sairastunut suurimman osan opinnoistani.

Sairastumiseni syitä ja seurauksia on paitsi hankala eritellä, mutta niitä on myös melko mahdotonta erottaa toisistaan. Ne kytkeytyvät toisiinsa paksuksi umpisolmuksi, ja purkamisyrityksistä huolimatta en voi varmuudella sanoa, tulkitsenko mahdollisia syitä masennuksen filtterin läpi; Ovatko ne siis masennuksen ilmentymiä, vai ovatko ne alun alkaen tekijöitä, jotka ovat horjuttaneet mieltäni. Kaikki ne ovat toisiaan ruokkivia mekanismeja. Suurinta tuskaa aiheuttaa tunne näkymättömäksi jäämisestä, mutta samaan aikaan ei haluaisi mitään muuta kuin olla näkymätön.

Minä elin pitkään syyttelyn ja häpeän värittämässä mielenmaisemassa. Syytin itseäni kaikesta; Olen huono, kun jännitän. Olen huono, kun väistän vastaantulevan rinnakkaiskurssilaisen katsetta, ja pakenen älypuhelimen selailuun ”muka sattumalta” juuri ennen ohittamista. En tiedä, mitä mieltä olen, kun sitä kysytään. Menen kokovartalokipsiin, kun tarpeeksi monta silmäparia tarkkailee minua. Pallealihakseni on niin tukossa, että en pysty hengittämään syvään. Olen huono, kun muita improvisointi naurattaa, minua kauhistuttaa. En osaa hengailla kurssikavereideni kanssa. Olen huono, kun en tunne kuuluvani joukkoon. Kaikki muut osaavat olla rentoja ja sujuvia, ja tuntevat kaikki. Kaikki tuntevat heidät. On kutsuja ja bileitä, on vappuriehoja

ja perinteitä, niissä minä juon kuusi olutta, jotta rentoutuisin ja uskaltaisin nauraa. Nauran muiden jutuille, en itselleni. Siinä ei ole mitään hauskaa.

Katselen heitä sivusta, heidän vaihtuvia katseitaan, joissa on kiehtova pilke, hersyvään nauruun leviäviä suita, nousevia poskipäitä, toisiinsa vaivattomasti nojautuvia kehoja. Heidän jaetussa olemisen tavassaan on jotain, mihin en koskaan pääse osalliseksi. Minä katselen perjantaisin juna-aikatauluja vanhempien luo Hyvinkäälle, ja kun tunti viideltä loppuu, en ehdi hyvästellä muita, juoksen reppu heiluen Haapaniemenkadulta Rautatientorille, että ehdin siihen, joka lähtee 17:19, ja voin olla kotona mahdollisimman pitkään. Kotona katselen televisiota.

Menen piiloon, koska olen huono. Siellä tunnen itseni entistä epäonnistuneemmaksi. Menen piiloon, ettei kukaan vain arvaisi mitään. Tuskin kukaan arvaakaan.

Mistä huonommuuden tunne ja riittämättömyys kumpuavat? On aivan liian helppoa todeta sisäisten mörköjen kanssa painivalle, että ”sun täytyisi vain skarpata”. Se on kauheinta, mitä tälle voi sanoa. Se on jo itsessään syytös: ”Kärsimyksesi on ylireagointia, enkä jaksa katsella sitä enää”. Tosin, usein ne ihmiset, jotka käyttävät skarppaus-argumenttia, väistelevät aktiivisesti jotain omaa monsteriaan.

Miksi minä?

“We teach girls to shrink themselves, to make themselves smaller. We say to girls, you can have ambition, but not too much. You should aim to be successful, but not too successful. Otherwise, you would threaten the man. Because I am female, I am expected to aspire to marriage. I am expected to make my life choices always keeping in mind that marriage is the most important. Now marriage can be a source of joy and love and mutual support but why do we teach girls to aspire to marriage and we don’t teach boys the

same? We raise girls to see each other as competitors not for jobs or accomplishments, which I think can be a good thing, but for the attention of men. We teach girls that they cannot be sexual beings in the way that boys are.”
(Chimamanda Ngozi Adichie)

Vihdoinkin pystyn avaamaan jatkuvien itsesyytösten vyyhtiä. Avain on itsetuntemuksessa; Miten minun kehoni toimii, mitä minä pidän hyvänä ja huonona, ja miten ympäristö vaikuttaa suhteeseeni minuuteen. Se, että minut on kasvatettu tyttönä huolehtijaksi, empaattiseksi ja valppaaksi aistimaan muiden mielipiteitä suhteessa minuun, ovat kaikki mielenterveyttä kuormittavia tekijöitä. Väitän, että jähmeät rakenteet ovat saaneet minut kääntämään niistä syntyneen aggression itseäni kohtaan. Ja koska sen aggression ei ole ollut sallittua purkaantua raivona ulospäin, on se jäänyt sisälle kasvattamaan armotonta itseinhoa.

Teatterikenttä ja näyttelijän ammatti ovat kovaa itseluottamusta ja kylmäpäisyyttä vaativa ympäristö. Nykypäivänä kilpailua työpaikoista on entistä enemmän. Ala on hyvin sirpaloitunut. ”Perusduunia” eli kiinnityksiä on tarjolla vain harvoin ja harvoille. Kun yksikin teatteri hakee uutta vahvistusta riveihinsä, hakijoita on hetkessä satoja – kaikki hyviä ja päteviä näyttelijöitä. Valokeilaan pääsevät vain murto-osa koulutetuista, ja tie näihin töihin on ammattitaidon lisäksi taito olla hyvä tyyppi; Suhteita täytyy kerätä aktiivisesti, ulospäinsuuntautuneesti, häpeilemättä. On otettava tilaa, ja nautittava sen saamisesta.

Puhuin aikaisemmin itseluottamuksesta. Itseluottamuksella on suora linkki siihen, minkälaisen tilan yksilö kokee itselleen ansaitsevan. Miten hän vaatii huomiota, anastaa sitä, miten hän kantaa itsensä, minkälaisen arvon hän ajatuksilleen ja osaamiselleen antaa. Teatterikorkeakoulun koulutuksessa toistuva fraasi on ollut juuri röyhkeä tilan ottaminen, siis vahva omanarvontunto.

TeaK on ympäristö, jossa käydään jatkuvaa taistelua tilasta ja energiasta. Vaikka se ei olisi tietoista, se on rakenteissamme. Kaikilla on kunnianhimoa ja unelmointikykyä. Kuka saa huomion, kenet löydetään, kuka menestyy, kuka jää historiaan? Minun psyykeni ei taivu siihen. Se ylikuormittuu, varsinkin kun tilan vaatiminen ei ole sille luonnollinen ominaisuus. Minulle luonnollisempaa on aistia herkeämättä sosiaalisia tilanteita, ja antaa tilaa sille, joka sitä aktiivisimmin hakee ja tarvitsee. Mieleni lisäksi kehoni on herkkä. Hermostoni reagoi fysiologisesti ärsykkeisiin, joita vähemmän herkät eivät välttämättä edes huomaa. Yksikin kova ääni voi jättää jäljen tunneiksi. Silloin tarvitsen oman tilan, jossa voin antaa hermostoni levätä.

”Highly Sensitive Person, HSP, on ihmistyyppi, jota yhdysvaltalainen psykologian tohtori Elaine Aron on tutkinut vuodesta 1991 lähtien. Aronin mukaan noin 15–20 % ihmisistä on erityisherkkiä. Hermoston ominaisuutena erityisherkkyyttä tutkitaan nimellä sensory processing sensitivity. Erityisherkkyyteen liittyy keskeisesti autonomisen eli tahdosta riippumattoman hermoston herkkä reagointi. Erityisherkkä voi reagoida hyvin voimakkaasti tilanteissa, jotka eivät herätä useimmissa minkäänlaista reaktiota. Myös keskushermostoa aktivoivat aineet, esimerkiksi kofeiini ja muut stimulantit, voivat aiheuttaa voimakkaita reaktioita. Usein reaktiot ovat varsin näkymättömiä, esimerkiksi sydämen sykkeen kiihtymistä.” (http://erityisherkat.wix.com/erityisherkat#!taustaa/cjme. 2013)

Yhteiskunnallinen keskustelu suhtautuu erityisherkkyyteen ristiriitaisesti. Se on hippien hömppää, satunnainen muoti-ilmiö. Se on kuitenkin tasoittanut minun tietäni ymmärtäväisempään suhteeseen itseni kanssa. Halventavat kommentit paljastavatkin valtavirran suhtautumisen erilaisuuteen ja toiseuden tunteeseen: Se on ylidramaattista hyysäämistä. Sama pätee keskusteluun rasismista: valkoiset pienentävät rodullistettujen kokemuksia rasismista, tai massa vähättelee, kun naiset kertovat kokemastaan järjestelmällisestä, seksuaalisesta häirinnästä. Kukaan, joka ei

ole toinen (toisarvoinen, vähäpätöinen, joukkoon kuulumaton), ei voi tietää tämän kokemusta. Etuoikeutetun tehtävä on kuunnella ja oppia.

Erityisherkkyys ei ole valttikortti yhteiskunnassamme. Koko kapitalistinen systeemi perustuu vähemmän herkkien tarpeisiin: Tehokkuus ja kilpailu, tuottavuus ja menestyksen tavoittelu hinnalla millä hyvänsä. Aina täytyy olla nopeampi, suurempi, parempi, ja työn hedelmät määrittävät ihmisen arvon.

Mutta minulle herkkyyteni on todellisuutta. En aio enää hyväksyä sitä, että olen huono, jos en pysy oravanpyörän vauhdissa mukana. Merkittävin vastalause tässä ajassa on pitää itsestään sellaisena kuin on. Minä tiedän nyt ne keinot, joilla hellin itseäni, jotka mahdollistavat sekä työkuntoni että rauhan kaikessa, mitä teen. Ne auttavat minua näkemään sen, miten minä haluan taidetta tehdä.

Hyväksyvä ja tiedostava läsnäolo

Hoidan masennustani kehoterapialla. Lukion psykologian tunneilta tuttu oppi ihmisestä psyko-fyysis-sosiaalisena kokonaisuutena on muutakin kuin sanahelinää nyt, kun olen tehnyt hyvin konkreettisen oivalluksen itse. Yksinkertaiset harjoitteet ovat mahdollistaneet minulle fyysisen kokemuksen siitä, että keho ja mieli ovat ehdottoman yhtä. Se, miten kehoni reagoi ympäristön ärsykkeisiin, saa myös aikaan mentaalista liikettä. Syttyviä ajatuksia, välähdyksiä muistoista, pelkoskenaarioista, huolista, mahdollisesta huomisesta, unelmista. Jos haluan oppia olemaan sinut ajatusteni kanssa, minun on aloitettava kohtaamalla kaikki se, mitä kehoni on vuosien mittaan itseensä imenyt; Tai lähinnä vain olemalla kehossani, löytämällä yhteyden lihaan ja happeen.

Ajatusteni virta on loputon ja epäsäännönmukainen, varsinkin kun kuva – ja informaatiotulva valtaa aistimme kaikkialla, jatkuvalla syötöllä. Minun pääni karkailee ja harhailee. Sosiaalisen median selailu on sille ihan tappoa:

Jokainen verkkokalvoille iskeytyvä kuva, nimi, uutinen, viittaus, mielipide ja tunteenilmaus aloittavat oman, kiivaasti etenevän ajatusmatkansa, jotka järjestyvät päällekkäin, limittäin, vierekkäin, ristiin. Ne sinkoilevat ja fuusioituvat kuin atomit. Lopputulos on kiehuva pää täynnä ajatusmutantteja, jotka aiheuttavat henkisen ähkyn ja ahdistuksen. Olen ylivirittyneenä täysin lamaantunut: ajatukset ovat harmaata, raskasta massaa, enkä osaa erotella niitä. Myös kroppani on raskas - kehon lihakset yrittävät jännittämällä muistuttaa olemassaolostaan. Tällainen *observoinnin syvällinen prosessointi* eli eri vaihtoehtojen puntarointi, uuden infon peilaaminen aiemmin hankittuun tietoon ja tehtyjen havaintojen yhdistyminen, on hyvin tyypillistä erityisherkille.

Mindfulness-harjoitukset keskittyvät hengitykseen, havaintojen tekemiseen siitä, mistä olen tietoinen sekä kuinka ohjaan tietoisuuttani aktiivisesti. Se on siis kehomeditaatiota, jossa nyt-hetki on ainut olemassa oleva hetki. Muut ”hetket” ovat vain ajatusteni harhailun tulosta. Suurimman osan ajastani käytän menneen tai tulevan murehtimiseen, vaikka se vie minua vain kauemmas siitä, mitä kaikkea voisin olla ja tehdä tässä hetkessä.

Olen aina ajatellut, että minusta ei ole meditoijaksi. Olen siihen liian levoton ja kärsimätön. Suurin oppini on kuitenkin sen hyväksyminen, että ajatusten perimmäiseen luontoon kuuluu satunnaisesti syttyä ja sitten haihtua. Minä en ole ajatukseni, eivätkä ajatukseni ole minä. Ymmärrän nyt, että niiden sekoittuminen on ollut ahdistustani ylläpitävä polttoaine. Harjoittelen meditoidessani hengityksen suuntaamista eri kohtiin kehoa. Aina, kun huomaan, että mieleni karkaa muualle kuin siihen kehonosaan, mihin happi juuri sillä hetkellä tietoisuudessani kulkee, kohtaan ajatuksen, hyväksyn sen ja palautan fokuksen keuhkoihin virtaavaan ilmaan. Ilmaan, joka liikuttaa kehoani kivuttomasti, luonnollisesti, oikein. Lempeään ilmaan, joka haluaa sille pelkkää hyvää. Se väreilee ja kihelmöi hellästi, auttaa minua hahmottamaan ääriviivani. Harjoitusten jälkeen tunnen oloni rentoutuneeksi ja maadoittuneeksi. Nyt tiedän, että kaksi muuttumatonta, absoluuttista

hyvää keholleni ovat hengitys ja maan vetovoima. Kehoni tietää, mitä se tarvitsee, minun tehtäväni on kuunnella sitä.

Minä uskon, että läsnäolo itselle on tie toisen luo. Siellä häämöttää näyttelijäntaiteen ydin. Todellinen itsensä ja muiden hyväksyvä kohtaaminen on suurin kapina tässä ajassa.
Näyttelijäntaide on anarkistinen ajatus hylätä vaatimukset siitä mitä ”pitäisi” olla. Näyttelemisen akti on yhteinen hyväksyminen; Mitä tässä on, riittää. Se on olemassa vain nyt-hetkessä, se tapahtuu hengityksen kautta. Se ei voi olla nopeaa, tuottavaa, tehokasta. Se on pysähtymistä toisen edessä ja yhteistä liikettä juuri *tässä*. Tällöin tietoisuus kohdistuu kanssanäyttelijään. Se ei ole mitään maagista tai mystistä, vaan tiedostavaa, lihallista olemista - kehon ja mielen myötätuntoinen liitto.

Huomaan olevani hieman häpeissäni pohdinnoistani. Jossain takaraivossa sykkivät muiden mielipiteet. Pelkään, että tekstini on paulocoelhomaista paatosta, ohutta yläpilveä suoraan superbrändätystä New Age-elämäntapaoppaasta. Läsnäolo, kehoterapia, myötätunto ovat kaikki pehmeitä ja hengellisiä käsitteitä. Pehmeys on epäintellektuaalista ja yksinkertaista. Sitä ei oikein voi ottaa vakavasti. En kuitenkaan halua vahvistaa tätä arvottavaa struktuuria, vaan ylistän ylpeydellä löytämääni hyvyyttä.

Oivallukseni ovat minulle todellisia ja konkreettisia. Tietoinen ja hyväksyvä läsnäolo on avannut silmäni itselleni, mutta myös samalla maailmaan. Näen kirkkaasti epäkohtia, joita en voi ohittaa. On asioita, joita en voi tehdä tekemättä itselleni ja muille pahaa. Silloin tuottaisin tiedostavasti tuhoa. Minä en halua tuhota, minä haluan luoda.

Lakkasin vuoden vaihteesta kuluttamasta mitään eläinperäisiä tuotteita. Ryhdyin siis vegaaniksi. Se on ollut yksi elämäni parhaita päätöksiä. Veganismi on paitsi ruokavalio, myös spirituaalinen liike. Se on maksimaalista myötätuntoa, kaiken elollisen rakastamista. Pystyn

rakastamaan itseäni vasta, kun tiedän tekeväni tietoisia, elämää kunnioittavia tekoja. Niin kauan kuin suhtaudun eläimeen tuotteena muovikelmun alla, kulutustavarana ilman kykyä tuntea kärsimystä, myös se, miten kohtelen itseäni, voi olla välinpitämätöntä, esineellistävää. Se, mitä minä näen muissa, on minussa itsessäni. Tarkoitukseni ei ole alkaa tehdä liha – ja maitoteollisuuden vastaista propagandaa tässä työssä (vaikka se olisi ihan paikallaan). Haluan vain korostaa veganismini voimaa kasvattaa rakkautta ja läsnäoloa myös minua itseäni kohtaan. Se vahvistaa itsetuntoani, aktiivista subjektiuttani. Minä reagoin, en alistu. Minä toimin, en kiellä. Minä välitän, en niele. Feminismi on myös osa tekijyyden, myötätunnon ja läsnäolon agendaani. Se on ennen kaikkea läsnäoloa itselleni, toiselle ja toiseutetuille, kohtaamista ilman osoittelua ja ennakkoluuloja.

Mindfulness, veganismi ja feminismi ovat se pyhä kolminaisuus, joka rakentaa minusta tekevän taiteilijan, subjektin, masennuksesta vapaan, tässä ja nyt hengittävän olennon, joka on valmis muuttumaan ja muuttamaan.

Kuva SOFA:n keikalta. Yhtyetoiminta on aktiivista tilanoton opettelua.

MANIFESTI / RAKASTAN RAKASTAN RAKASTAN

Minä, Fanni Anna Julia Noroila, sanoudun irti tässä, tässä ja nyt, 22.2.2016, misogyniasta, ja kaikista sen minussa ilmenevistä muodoista.

Minä rakastan itseäni, en vihaa, en halveksi, en pienennä, en solvaa

Vaikka minulla olisi finnejä, vaikka rintani ovat A-kuppia, vaikka nauran liian kovaa ja räkäisesti, vaikka en jaksaisi hymyillä

Otan tilan, jonka ansaitsen, en väisty, kun joku yrittää omia minun reviiriäni

Minä rakastan muita

Rakastan lujasti

Annan itseni olla kaunis ja naisellinen, en häpeä sitä

Annan itseni loistaa, en häpeä sitä

Ajatukseni eivät lähtökohtaisesti ole tyhmiä

Niillä on arvo, vain se, että ne ovat minun ajatuksiani

Kun joku kysyy, miksi laittaudun kauniiksi, vastaan, tunnen ja ajattelen: Koska se tuntuu minusta hyvältä

En ikinä enää tuomitse naisia, jotka panostavat ulkonäköönsä

En enää ikinä tuomitse naisia, jotka ottavat itsestään paljon kuvia

Pienissä vaatteissa, peilin edessä, huulet töröllä

En arvostele, vaan ihailen, näen mahdollisuuksia, valintoja, itsensä arvostamista

Näen toisen tavan ottaa tilaa, korostaa itseyttä, valtaa omasta kehosta

En pidä naisen ottamaa tilaa turhamaisuutena, egoismina tai huoramaisuutena

En käytä kenestäkään ilmaisua, huora, lutka, horo, ämmä tai lehmä

Helpoiten lipsuu ämmä

Sukupuoli ei voi olla haukkumasana

Huora on ihminen, joka myy kehoaan elantonaan

Ei nainen, joka pitää seksistä ja harrastaa sitä niin usein kuin haluaa

Tai nainen, jolla on mielipide

En ruoki kateutta

Ihailen ja kannustan toisia naisia, annan heidän loistaa

Se ei ole minulta pois

Se ei ole uhka

En ajattele automaattisesti, että nuoren naisartistin takana on tuotteistava koneisto

En kilpaile vaan vahvistan

Rakastan

Kun olen vihainen, näytän sen

Kun olen eri mieltä, sanon sen

Minun ei tarvitse olla kohtelias ihmisille, jotka vähättelevät minua

En sano kenellekään ”Ole kuin mies”

Kukaan ei ole ”neiti” sen takia, että näyttää tunteensa

Tunteiden näyttäminen ei ole pehmeyttä tai heikkoutta tai tyhmyyttä

Eikä hysteeristä

Tai neuroottista

Kiltteys, tunnollisuus, hienotunteisuus, empatia

Ne kaikki ovat ominaisuuksia, jotka tekevät minusta voimakkaan ja älykkään ihmisen

Pidän huolta

Itsestäni ja muista

Rakastan

Rakastan

Rakastan

LÄHTEET

Esiintymisjärjestyksessä:

Butler, Judith. 1990. *Hankala sukupuoli*. suom. Pulkkinen Tuija & Rossi Leena-Maija. Helsinki: Gaudedamus 2006.

Naskali, Päivi, Sinevaara-Niskanen, Heidi, Konstas, Anne & Keskitalo-Foley Seija: ”Pohjoistuulia – sukupuolesta ja marginaaleista.” Lapin Yliopiston nettikurssimateriaali. http://ktk.ulapland.fi/pohjoistuulia/toiseus.htm (9.10.2006). Luettu 22.2.2016.

Valtavaara, Marjo: ”Tytöt valtasivat lukiot – ”Tytöt ovat valtavan tavoitteellisia, pojat rock’n roll.”” *Helsingin Sanomat*-nettilehti. http://www.hs.fi/kotimaa/a1440903120477 (31.8.2015). Luettu 22.2.2016.

Sutinen, Tanja. 2012. *Sukupuolten representaatiot lastenohjelmissa: diskurssianalyyttinen tutkimus viikonloppuaamujen suomenkielisistä piirretyistä*. Kasvatustieteiden pro gradu, Lapin Yliopisto

Louhelainen, Milla. 2013. *Järki ja tunteet – sukupuolten dikotominen representaatio televisiomainonnassa*. Viestinnän pro gradu -tutkielma, Aalto-yliopisto.

Naisasialiitto Unioni, Opetusministeriö: ”Tasa-arvoinen varhaiskasvatus.” http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/kasitepankki/ (2012). Luettu 22.2.2016.

Junkkaala, Heidi. 2015. *Olipa kerran minä* (näytelmä).

Säkö, Maria: ”Kansallisteatterin Paha Äitipuoli kysyy, kuka kuuluu uusperheeseen.” *Helsingin Sanomat*-nettilehti. http://www.hs.fi/arviot/teatteri/a1455857438171. (20.2.2016). Luettu 29.2.2016.

Kanerva, Arla: ”Esityksenä raiskaus.”, *Yksi*-nettilehti. http://yksilehti.fi/esityksenaraiskaus/ (6.11.2015). Luettu 23.2.2016.

Rossi, Venla; ”Anna Paavilainen on raiskattu lavalla yli 100 kertaa. Hän teki aiheesta näytelmän.”, *Image*-nettiartikkeli. http://www.image.fi/image-lehti/nayttelija-anna-paavilainen-on-raiskattu-lavalla-yli-100-kertaa-han-teki-aiheesta (19.2.2016). Luettu 23.2.2016.

Kuoppala, Mikko, Langen Tommi & Pulkkinen Henri. 2010. *Jokaiselle jotakin*- kappale Ruger Hauer-yhtyeen albumilta: *Se syvenee syksyllä*. Monsp Records.

Pulkkinen, Tuija. 2000. *Judith Butler – sukupuolen suorittamisen teoreetikko*. Teoksessa Anttonen Anneli, Lempiäinen Kirsti & Liljeström Marianne (toim.): *Feministejä – aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino.

Hustvedt, Siri. 2014. *Säihkyvä maailma*. suom. Rikman Kristiina. Helsinki: Otava.

Kuoppala, Mikko. 2015. *Sipuli*- kappale Pyhimyksen albumilta: *Pettymys*. Johanna Kustannus.

Suomen Erityisherkät Ry. http://erityisherkat.wix.com/erityisherkat#!taustaa/cjme. 2013. Luettu 1.3.2016.

Kansi:

Ensimmäinen pystyrivi oikealta:
Toinen kuva: Viivi Huuska
Kolmas ja neljäs kuva: Anna Äärelä

Kolmas pystyrivi oikealta:
Viides kuva: Viivi Huuska

Muut kuvat ovat oman iPhonen arkistoista.

Kuva sivulla 75: Jussi Rekiaro